

I. DÜNYA SAVAŞINDA GALİÇYA CEPHESİNDE TÜRK ORDUSUNUN KATILDIĞI MUHAREBELER

Dr. Yaşar ERTÜRK*

Öz

Tartışmalı nedenlerle I. Dünya Savaşına Miver Devletleri yanında katılan Osmanlı Devleti, 1914-1916 arasında; doğuda Sarıkamış'ta Ruslarla, batıda Çanakkale'de İtilaf Devletleriyle ve güneyde Basra'da İngilizlerle muharebelere tutuştu. Çanakkale'den 211.000 kayıpla zaferle çıktı, Sarıkamış'ta ise 90.000 kaybının çoğu iklim şartlarının acımasızlığına teslim ederken, savunmasız kalan Doğu Anadolu ile Doğu Karadeniz Ruslar tarafından işgal edildi. Güneyde ise geçici olarak İngilizleri Kut'ul Ammare'de durdurmuştu.

Ana vatan tehdit altındayken Enver Paşa'nın; "Mihver Devletlerinin I. Dünya Savaşını Avrupa'da kazanacağı" şeklindeki ön görüşü ki Liman Von Sanders'in itirazına rağmen, 100 binin üzerinde Anadolu evladının, Doğu Avrupa ve Balkanlar'da savaşmasına ve makalemize konu olan Galicya cephesinden sadece 12 bin insanımızın kaybına neden olmuştur.

Asil ecdadına layık olmanın gururuyla, atalarının at koşturduğu Doğu Avrupa'nın ortalarına bir kez daha ayak basan Mehmetçik; Galicya'da yeni bir efsane yaratarak, Ruslara yenilen Avusturya-Macaristan ordularının savunma hattını bir kolordu ile desteklemiştir. Rusların neredeyse meşhur Karpat Dağlarına sarkacak taarruzlarını durdurmada çok büyük katkı sağlayan 15'inci Kolordunun; teşkili, Galicya'ya intikali ve katıldığı muharebelerde gösterdiği askeri başarıları ile yabancı topraklara verdiği 12 bin aziz şehidin bir kez daha hatırlanması için bu çalışma hazırlanmıştır.

Anahtar kelimeler: I. Dünya Savaşı, Çanakkale, Türk Ordusu, Galicya.

* Plato MYO Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Öğretim Görevlisi.

Abstract**The Battles in Galicia Front that the Turkish Army Fought During World War I**

The Ottoman Empire took its place along the Axis Powers during World War I with questionable reasons in 1914-1916. It fought with Russia in Sarikamis, the Allied Powers in Canakkale (in the West) and the English in Basra (in the South). It rose victorious in Canakkale with 211.000 casualties; however most of the loss of 90.000 in Sarikamis were due to the ferocious weather conditions which left the area defenseless. This then resulted in the invasion of Eastern Anatolia and Eastern Blacksea by the Russians. The Ottoman Empire briefly stopped the English in Kut'ul Ammare.

The foresight of Enver Pasha -despite the objection of Liman Von Sanders- as; "Axis Powers will win the World War I in Europe" the 1916, caused over 100.000 Anatolian sons to fight in East Europe and Balkans and prevented 12.000 soldiers of ours from coming home from Galician Front, which is the topic of this article.

With the honor of being worthy of their noble ancestors, Turkish soldiers, who stepped at the middle of Eastern Europe once again, supported the defense of Austria-Hungarian Armies, which were defeated by the Russians, with an army corps by creating a new legend in Galicia. This study is prepared to commemorate 12.000 martyrs buried in foreign lands, and the formation, transformation and military achievements of 15th Corps, which contributed a lot to prevent Russian attacks in famous Karpat Mountains.

Key words: World War I, Canakkale, The Turkish Army, Galicia.

1. Giriş

Osmanlı Devleti'ni I. Dünya Savaşı'na sürükleyen nedenler ile İttihat ve Terakki yöneticilerinin bu savaşta yer almak için Alman mihverini seçmesi, sadece bir tercih ve kazanç hamlesi olarak değerlendirilmemelidir. Esasen batının son iki yüzyıllık Oryantalist¹ politikası ile Rusların sıcak denizlere inme iştahına ilaveten, bloklaşan güçlü devletler arasında yalnız kalma handikabı² ve kazanan tarafın Osmanlı'yı yutacağı kaygılarıyla. Bu kaygıların elle tutulur olması Osmanlı Devleti yöneticilerini, güçlü bir mihverde yer almadıkları takdirde, devletin kaçınılmaz sona yaklaştığı realitesiyle yüz yüze bıraktı.

¹ Bakınız: Edward Said, *Oryantalizm (Doğubilimi) Sömürgeciliğin Keşif Kolu*, Pınar Yay., İstanbul, 1982.

² Şerif Ertem, *Birinci Dünya Savaşı'nda Avrupa'da Yüz Bin Türk Askeri*, Kartuş Yay., s. 63, İstanbul, 1992; Prof. Yusuf Akçura savaşta sonra 1 Kasım 1926'da Türk Tarih Encümeni dergisinde şöyle yazacaktır; "Devlet-i Osmaniye tarafsız kalamazdı, coğrafya ve tarih onu iki hasım grubun ortasına atmıştı, harbin objelerinden birisi de bizzat kendisi idi."

Geçmişini yargılamak, mamafih o günün olaylarını değiştirme imkânı vermez. Ancak tarih ve geçmiş olayları objektif değerlendirmenin ve ders çıkarmanın geleceğe ışık tutabileceği ifade edilmektedir. Bu bağlamda I. Dünya Savaşı'na Alman ve Avusturya-Macaristan bloğunda katılan Osmanlı Devleti, 1915'de Çanakkale'de İtilaf kuvvetlerinin asla hayal etmedikleri bir yenilgiyi tattırdı. Bu büyük başarı, ne yazık ki harbin genel gidişatında sonuç getirecek bir zafere dönüşemedi. Çanakkale deniz ve kara savaşlarında Türk tarafı 211 bin kayıp vermiştir. Tahmini rakamlara göre, 100 binin üstünde öğretmen, mülkiyeli, tıbbiyeli ve diğer eğitimli insan kaybı bulunmaktadır.³ Ayrıca Çanakkale başarısı ülkenin kaynaklarının sonuna kadar zorlanması demektir. Buna rağmen, 1914'ün sonunda (22 Aralık 1914 - 4 Ocak 1915) çok iyi planlanan ve Rusları Kafkaslara kadar itecek, hatta Anadolu'nun kuzey doğusundaki Rus Ordusunu imha etmeye yönelik Sarıkamış Harekâtının icrası, kış teçhizatının olmaması nedeniyle, 90 bin insanımız Allahuekber Dağlarında donarak şehit olması ve Doğu Anadolu'nun işgali ile sonuçlanmıştır.

Kıt kaynaklara sahip Osmanlı coğrafyasında bu kayıplarla birlikte, Arap yarımadasının ayaklanması ise, asker ve ikmal için sadece elde Anadolu'nun kaldığı anlamına gelmişti. Bu gerçeği kavramaktan yoksun İttihat ve Terakki yöneticileri, savaşın Avrupa'da kazanılarak sonuçlanacağına inanmışlardı. Özellikle devlet mekanizmasında tartışmasız otoritesini sağlayan Enver Paşa; Alman General Liman von Sanders'in karşı çıkmaları ve Alman Genelkurmay Başkanı Falkenhayn'ın başlangıçta soğuk bakmasına rağmen, 100 binin üzerinde Türk askerini Doğu Avrupa ve Balkanlara gönderdi. Elinde Anadolu'dan başka kaynak kalmayan Osmanlı ordusu, Çanakkale ve Sarıkamış'ta verdiği büyük kayıplarla beraber hiçbir sonuç elde edilemeyen Süveyş Kanal harekâtlarında da önemli miktarda asker kaybetmişti.⁴ Üstelik Basra bölgesine çıkarma yapan İngilizler her ne kadar Kutü'l-Ammare'de durdurulmuş olsalar da, buradan kuzeye doğru bir harekât geliştirecekleri aşikârdı. Ayrıca, Rusların düzgün bir mukavemet görmeden neredeyse Anadolu'nun yarısına kadar ilerlemeleri, Türk ana vatanı için tehlike çanlarının şiddetini son noktaya getirmiştir. Ortada bir gerçek vardı, ama ne yazık ki Mustafa Kemal Paşa ve birkaç aydın dışında bunu yüksek sesle söyleyen yoktu.⁵

Türkiye'deki Alman kurmaylarının karşı çıkmasına rağmen Enver Paşa; Galıçya'ya, Romanya'ya ve Makedonya'ya 100 binden fazla Türk askeri gönderdi. Üstelik Osmanlı Ordusu'nun tüm imkânları zorlanarak seçkin birlik ve subaylar ile sağlam teçhizat bu kıtaatlara verildi. Maka-

³ Adem Kara-Cemal Avcı, *Türk İnkılabının Tarihi*, IQ Yay., s. 105, İstanbul, 2007.

⁴ Yaşar Canatan-Musa Şaşmaz-İlhan Gedik, "Çanakkale Üzerine", *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 89, s. 67-73, İstanbul, 1994.

⁵ Bülent Bakar, "Birinci Dünya Savaşı'nda Rusya'ya Esir Düşen Türk Askerleri: Rusya'daki Üseramız Hakkında Ma'lûmât", *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 179, s. 86, İstanbul, 2009.

lemizin konusunu teşkil eden ve Galiçya'ya gönderilen 15'inci Kolordu, yeniden teçhiz edilerek, seçkin subay ve sağlam erlerle desteklendi. 33.000 mevcuda çıkarılan 15'inci Kolordu, Çanakkale'de savaşmış ve büyük başarılarla imza atmış tümenlerden teşkil edildi ve 22 Temmuz 1916'da yola çıkıp, 14 Ağustos 1916'da ise Rus cephesinde kendisini tekrar savaşın içinde buldu. Böyle bir birliği bu kadar kısa sürede Doğu Anadolu'daki Rus cephesine göndermek o dönem için maalesef imkânsızdı, işte bu seçkin birlik, 12 bin şehidini Galiçya arazisine gömmek pahasına Rus taarruzlarını durdurmada yeni bir Türk destanı yazdı. 15'inci Kolordu'nun katıldığı muharebeler ve bu muharebelerde neler yaşandığı ile Galiçya kahramanlarının ruhları için bu tebliği hazırlamaya karar verdik. Onları bir kez daha saygıyla anmanın ve hatırlamanın yollarından birisi de bu olsa gerek.⁶

2. I. Dünya Savaşı'nın Başlaması ve 1916 Yılına Kadar Gelişen Olaylar

I. Dünya Savaşı'nın fitili ateşlendikten sonra, 2 Ağustos 1914'de Batı Avrupa'da Almanlar, yedi ordu ile Fransa'ya karşı hızla taarruza geçtiler. Amaçları, Von Schlieffen'in planı uyarınca Fransa kuvvetlerini kuzeyden kuşatarak imha etmek ve Paris'i ele geçirerek, batıda kısa sürede sonuç almak ve doğuya, Rusya'ya dönmektir.⁷ Ancak, Almanların hızla gelişen bu taarruzu, Marn Savaşı'nda Fransızlar tarafından durduruldu. Buradaki savaş kısa mesafeli git-gel şekline bürünerek mevzi savaşlarına dönüştü. Osmanlı Devleti'nin Almanların yanında savaşa girmesi, ne yazık ki Marn Savaşı'ndan sonra olmuştur.

Doğu Avrupa'da ise Ruslar, Ağustos 1914'de iki ordu ile Almanya'ya taarruza geçtiler. Tanenberg'de Rusların bir ordusunu imha eden Almanlar, ikinci ordusunu da yenerek Rusların geri çekilmesini sağladılar. Güney Doğu Avrupa'da ise Ruslar, Lemberg istikametinde ilerleyen Avusturya-Macaristan ordusunu önce durdurup, daha sonra taarruz ederek Galiçya'nın büyük kısmını işgal ettiler. Karpat dağlarına çekilen Avusturya-Macar orduları, Almanların yardımıyla Ekim 1914 sonunda karşı taarruzla Rusları geri atarak tehlikeyi önlediler.⁸ Aynı dönemde Balkanlar'da Sırlara saldıran Avusturya orduları başarılı olamadılar.⁹

⁶ Ömer Osman Umar, "Çanakkale Savaşının Önemi ve Sonuçları", *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 143, s. 53-54, İstanbul, 2003.

⁷ Şefik Ertem, *Birinci Dünya Savaşı'nda Avrupa'da Yüz Bin Türk Askeri*, Kastaş Yay., s. 68, İstanbul, 1992; *Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi Avrupa Cepheleeri*, Gnkur. Yay, Gnkur. Basımevi, s. 2, Ankara, 1996; Bülent Bakar, "Birinci Dünya Savaşı'nda Rusya'ya Esir Düşen Türk Askerleri: Rusya'daki Üseramız Hakkında Ma'lûmât", *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 179, s. 85-86, s. 85-104, İstanbul, 2009.

⁸ Şefik Ertem, *Birinci Dünya Savaşı'nda Avrupa'da Yüz Bin Türk Askeri*, Kastaş Yay., s. 68, İstanbul, 1992; *Alman Hükümeti Vesâik Mahzeni; Büyük Harb-Şark Hudut Muhaberatı*, Çev. Mehmet Mitat, c. II, s. 211-227, İstanbul, 1926; *Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi Avrupa Cepheleeri*, Gnkur. Yay, Gnkur. Basımevi, s. 3, Ankara, 1996.

⁹ Ömer Osman Umar, "Çanakkale Savaşının Önemi ve Sonuçları", *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 143, s. 55-56, İstanbul, 2003.

Mihver bloğunda yer alan Osmanlı Devleti seferberlik ilan ederek savaşa girdiğinde ordunun durumu şöyle idi: 1. ve 2'nci Orduları Boğazlar, 3'üncü Ordusu Erzurum'da, 4'üncü Ordusu Suriye bölgesinde olmak üzere üç harekât alanında yığınak yapmış durumdaydı. Bu kuvvetlerden 10'uncu Kolordu Samsun, 38'inci Tümen Basra Körfezi'ne ayrılmıştı. Bu orduların kuruluşunda bulunan otuz dört piyade tümeni seferberlik halinde ve henüz seferber olma emri almamış bir kolordu (7'nci Kolordu) Yemen'de, iki bağımsız tümen'de Hicaz ve Asir'de bulunuyordu.¹⁰

Osmanlı Devleti'nin savaşa girmesi ile 1 Kasım 1914'de Ruslar Kafkaslardan Anadolu'ya taarruza başladılar. İngilizler de 6 Kasım'da, Kızıl Deniz'de Akabe Şehrini topa tutarak Şattülarap'da (Basra) saldırıya geçtiler. Rus saldırısının ilk şokunu atlatan Türkler, bu taarruzu durdurmayı başardılar. 1914 yılının Aralık ve 1915 yılının Ocak aylarında ise, Sarıkamış'a yapılan Türk karşı taarruzu sonuç vermedi ve Anadolu'nun doğusu korumasız kaldı.¹¹ 1915 yılının ortalarında durdurulan Rus saldırısı, neredeyse Anadolu'nun yarısına kadar ilerlemişti. Osmanlı Devleti'nin harbe girişi, yaklaşık 80 bin kişilik Rus kuvvetini Kafkaslara bağladığı için Mihver devletlerin Doğu Cephesi'ndeki yükünü epey azalttı.¹²

1915 yılına gelindiğinde Mihver bloğundan ayrılan İtalya, İtilaf devletlerine katılarak, 30 Mayıs 1915'de Adriyatik kuzeyinden Avusturya topraklarına saldırdı. Balkanlarda yoğun baskı altında kalan Bulgaristan ise 15 Eylül 1915'de Mihver devletlerine katılarak Avusturya-Macaristan ile birlikte Sırbistan'a saldırdı. Bulgaristan'a vaat edilenlerden biri de, savaştan sonra Türkiye'den Dimetoka ve Dedeağaç'ın Bulgaristan'a verilmesi idi. Enteresan olan Türkiye'nin aynı blokta olduğu bir devlete toprak vermesiydi.¹³

1915'de savaş tüm Avrupa'da şiddetini artırarak devam ederken, Fransızların batıdan Almanlara karşı yaptıkları taarruzlar sonuç vermedi. Doğuda ise Almanlar, Rus ordularını imha etmeye devam ederken, Rusların, Avusturya-Macaristan cephesindeki Galıçya'yı ele geçirme çabası sonuç verdi. Ancak, Almanların bu cepheye bir ordu göndermeleri ile Ruslar geri çekilmek zorunda kaldılar.

¹⁰ Ömer Osman Umar, "a.g.m.", s. 102-104; Süleyman Beyoğlu, "Çanakkale Savaşlarında Atatürk", *Türk Dünyası Tarih Kültür Dergisi*, Sayı: 171, s. 18-21, İstanbul, 2001.

¹¹ Şevket Sürreya Aydemir, Sarıkamış Harekâtını Liman Von Sanders'den şöyle aktarır: "Bu harekât, komutası bizzat Enver tarafından üzerine alınan III. Ordunun mahvı ile bitmiştir. Ordunun bütün kuvvetini teşkil eden 90.000 neferden ancak ve yaklaşık olarak 12.000 kişi döndü", *Tek Adam I*, Remzi Kitabevi, s. 234, İstanbul, 1985.

¹² Jehuda L. Wallach, *Bir Askeri Yardımın Anatomisi*, Çev. Fahri Çeliker, Gnkur. Basımevi, s. 151, Ankara, 1985.

¹³ Şefik Ertem, *a.g.e.*, s. 69; Ergünöz Akçora, "Çanakkale Deniz Savaşında En Uzun Gün: 18 Mart 1915", *Türk Dünyası Tarih Kültür Dergisi*, Sayı: 16, s. 15-17, İstanbul, 1988; Oğuz Karakartal, "Çanakkale Savaşı Hakkında İtalyanca Bir Kitap 'I. Dardanelli. L'oriente E La Guerra Europea' Giuseppe Pizza", *Türk Dünyası Tarih Kültür Dergisi*, Sayı: 111, s. 6-8, İstanbul, 1996.

Ruslara, Almanlar karşısında gereken yardımı gönderemeyen İtilaf devletleri, gerek Rusları desteklemek ve gerekse de Türk boğazlarını işgal etmek için denizden Çanakkale Boğazına yöneldiler. Mart 1915’de başlayan Çanakkale Savaşı, üç ay süren kanlı muharebelerden sonra İtilaf devletlerinin, 250 bine yakın kaybı ve ağır yenilgisi ile sonuçlandı. Böylece İtilaf devletlerinin istediği Rusya ile etkin irtibat gerçekleşemedi. Balkanlarda ise Bulgaristan’ın katılmasıyla güçlenen Mihver Devletleri, 1915 yılının son aylarında Sırbistan’ı tamamen işgal ettiler.¹⁴

Anadolu’da ileri harekâtını devam ettiren Ruslar, Doğu Anadolu ve Kuzey Karadeniz bölgesine kadar ilerlediler. Mart 1917’de Rusya’da başlayan Bolşevik İhtilalı ile 15 Aralık 1917’den itibaren Rusya, bütün cepelerde savaşa son vermiş ve 3 Mart 1918’de İttifak Devletleri ile savaşı bitiren Brest-Litovsk Antlaşmasını imzalamıştır. Böylece Doğu Anadolu’nun doğusu ile Doğu Karadeniz geri alınmış ve Kafkas Harekâtı yapılarak Azerbaycan kurtarılmıştır.¹⁵

Osmanlı Devletine, Arap Yarımadasının güneyinden taarruz eden İngiliz kuvvetleri ise, ancak Selman-ı Pak hattında durduruldu. Osmanlı Ordusunun bir kolordusu da, Bahriye Nazırı Cemal Paşa’nın komutasında, 1915 yılı Ocak ayında susuz ve yolsuz 33 bin kişilik kuvvetle, Sina Çölünü aşarak 3 Şubat’ta Süveyş Kanalı’nı geçmeyi denedi, fakat başaramadı.¹⁶ Ancak, İngilizlerin yaklaşık 100 bin kişiyi Mısır da tutmasıyla da Batı cephesine yardım etmemiş oldu.¹⁷

1916 yılına gelindiğinde Batı Avrupa cephesi Verdun’da, Almanların yenilediği taarruz sonuç vermedi. 1 Haziran’da İngiliz ve Fransızların giriştiği karşı taarruzlarda İngilizler savaş alanında ilk kez tank kullandılar.¹⁸ Ancak, her iki tarafta kesin sonuç alamadı ve mevzi harpleri devam etti. Doğuda ise Rusların Almanlara karşı yaptığı taarruzlar sonuç vermemekteydi.

Osmanlı ordusu, 6 Kasım 1914 tarihinde Şattü’l Arap ağzındaki Fav mevkiine çıkarak kuzeye doğru taarruza geçen İngiliz kuvvetlerini, Kasım

¹⁴ Ergünöz Akçora, “Çanakkale Muharebeleri ve Gazi Mustafa Kemal”, *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 52, s. 79-84, İstanbul, 1988; Oğuz Karakartal, “Çanakkale Savaşı Hakkında İtalyanca Bir Kitap ‘I. Dardanelli L’oriente E La Guerra Europea’ Giuseppe Pizza”, *Türk Dünyası Tarih Kültür Dergisi*, S. 111, s. 6-8, İstanbul, 1996.

¹⁵ Yaşar Ertürk, “Kafkas İslam Ordusunun Azerbaycan ve Dağıstan Harekâtı (1918)”, *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 186, s. 91-100, İstanbul, 2010.

¹⁶ Sina Akşin, *Yakınçağ Türk Tarihi 1908-1980*, Milliyet Yay., s. 59, İstanbul, 2007; Şefik Ertem, *a.g.e.*, s. 75; “Von Kress tarafından yönetilen sefer heyeti (yaklaşık 20 bin kişi, dokuz sahra bataryası ve 15 cm.lik bir obüs bataryası) Ocak 1915 ortasında Birus-Sebil’den iki kolla kanala harekete geçti. 5 bin deve su taşıyordu. Çölün içinden 10 günlük bir yürüyüşten sonra Kanal’a varıldı. Kanal’ı işgal etmek ya da kapatmak girişimi başarısız kaldı.” Jehuda L. Wallach, *Bir Askeri Yardımın Anatomisi*, Çev. Fahri Çeliker, Gnkur. Basımevi, s. 176, Ankara, 1985.

¹⁷ Jehuda L. Wallach, *a.g.e.*, s. 151; Yaşar Canatan-Musa Şaşmaz-İlhan Gedik, “Çanakkale Üzerine”, *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, s. 73-75, İstanbul, 1994.

¹⁸ Şefik Ertem, *a.g.e.*, s. 72; *Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi Avrupa Cepeleri*, *a.g.e.*, s. 13; Ergünöz Akçora, “a.g.m.”, s. 17-20.

1915'de Bağdat'ın hemen güneyindeki Selmanpak mevkiinde durdurdu. Osmanlı ordusunun büyük gayretiyle püskürtülen İngiliz kuvvetleri, Kutül-Ammare'ye çekildiler ve Nisan 1916'da 13 bin İngiliz askeri ile General Townsed Türklere teslim oldu. Irak muharebelerinde İngilizler, 40.000 kişiyi kaybettiler. Türk ordusunun genel zayıyatı ise 350 subay ve 10.000 erdi.¹⁹

Mısır'da ise Cemal Paşa, Süveyş Kanalı'na 1916'da ikinci kez taarruz etti ve sonuç alamadı.²⁰ 1916 yılı Haziran ayında Osmanlı Devleti için diğer bir önemli bir gelişmede, Arap Yarımadası'nda Mekke Şerifi Hüseyin'in ayaklanarak Türklere ihaneti ve Osmanlı ordusunu arkadan vurması idi.

4 Haziran 1916'da Avusturya-Macaristan cephesinde Rus orduları Brossilov taarruzu ile 50 km. genişliğinde bir yarma yaparak 100 binden fazla esir aldılar.²¹ Mihver devletleri, Rus taarruzunu durdurmak için Alman ve Avusturya-Macaristan ordularından karma ve Kont Felix Graf Von Bothmer komutasında bulunan Güney Ordusunu oluşturdular. Rus taarruzlarını güçlükle durdurabilen bu karma orduya, 12 Ağustos 1916'da 15'inci Türk Kolordusu da katıldı.

İtilaf devletlerine katılan Romanya ise, Macaristan'a baskın tarzında bir taarruza girişti ve bu esnada içinde 6'ncı Türk Kolordusunun da olduğu Bulgar ağırlıklı Mihver kuvvetleri Romanya'ya taarruza geçmişti. Aynı dönemde Sırbistan'ı işgal eden Mihver kuvvetleri, Yunanistan tarafından durduruldu ve Yunan savunma hattı İtilaf devletlerince takviye edildi. Sırbistan cephesini güçlendirmek için Türk başkomutanlığı, 1916 yılı içinde Makedonya'ya 20'nci Türk Kolordusunu gönderdi. 1916 yılının önemli olaylarından biri de Amerika'nın İtilaf devletlerine siyasi destek ve ikmal yapacağını ilan etmesiydi.

1916 yılında Osmanlı Devleti için önemli gelişmelerden biri de, İtilaf Devletleri tarafından savaştan sonra Osmanlı'nın nasıl paylaşılacağı konusunda yapılan 9 Mart 1916 tarihli İngiliz ve Fransızların gizli Sykes-Picot anlaşmasıydı. Bu gizli anlaşmadan haberdar olan Rusya'nın zorlaması ile Petrograd Protokolü imzalanmış, bu protokol İngiliz, Fransız ve Ruslar tarafından onaylandığında, Ruslar da gizli Sykes-Picot anlaşmasını kabul etmişlerdir. Bu taksimden kısaca söz etmek gerekirse; Boğazlar ve Marmara Çanağı ile Trabzon ve Doğu Anadolu'nun doğusu Ruslara bırakılacak, Adana'dan Kafkasya'ya uzanacak bölgede Ermenistan kurulacak, Arap Yarımadası ile Mezopotamya'da İngiliz ve Fransız kontrolünde Arap Devleti oluşturulacaktı.²²

¹⁹ Zekeriya Türkmen-Alev Keskin-Fatma İlhan, "Birinci Dünya Savaşı'nda Irak Cephesi'nde Kutül Ammare Zaferi", *Silahlı Kuvvetler Dergisi*, Sayı: 393, Temmuz-2007, Ankara, 2007.

²⁰ "16.000 asker Süveyş Kanal Harekâtına katılmıştır", Şevket Süreyya Aydemir, *Tek Adam I*, Remzi Kitabevi, s. 230, İstanbul, 1985; Jehuda L. Wallach, *a.g.e.*, s. 178.

²¹ *Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi Avrupa Cepheleeri*, *a.g.e.*, s. 9.

²² Yaşar Ertürk, *Doğu, Güneydoğu ve Musul Üçgeni (1918-1923)*, IQ. Yay., 2. Baskı, s. 75-76, İstanbul, 2008; ayrıca, http://tr.wikipedia.org/wiki/Sykes-Picot_Antla

I. Dünya Savaşı'nda 1916 yılı dahil meydana gelen gelişmeleri kısaca özetledikten sonra, asıl konumuz olan 15'inci Kolordunun Galiçya'ya gönderilme nedenleri, Galiçya'ya intikali ve nasıl savaştığı ile kaybettiklerine geçelim.

3. 15'inci Türk Kolordusunun Avrupa'ya Gönderilmesi ve 1916 Yılı Galiçya Muharebeleri

a. 15'inci Türk Kolordusunun Galiçya İçin Görevlendirilmesi

Çanakkale'deki müttefik saldırılarına karşı verilen mücadelenin zor şartlarında deneyim kazanan ve yüksek savaş kabiliyetine sahip birlikler, yeni bir cepheye gönderilebilir durumdaydı. Harbiye Nazırı ve Başkomutan Vekili Enver Paşa, I. Dünya Savaşı'nın kaderinin Avrupa cepheleğinde şekilleneceğini düşünerek Alman Genelkurmayına, bu cephelelerden herhangi birine asker göndermeyi önerdi.²³

Türkiye'nin zor şartlar altında ve birçok cepheye savaşmak zorunda olması nedeniyle, Alman Genelkurmay Başkanı General Falkenhayn, Türk birliklerinin Çanakkale Savaşı'ndan dolayı dinlenmeye ihtiyacının olduğunu hatırlattı.²⁴ Ayrıca, Türkiye'deki 5'inci Ordu Komutanı olarak görev yapan Alman General Liman Von Sanders'de Türk birliklerinin Avrupa'ya gönderilme fikrine karşı çıkıyordu.²⁵ Enver Paşa'ya direnen ama sonuç alamayan Liman Von Sanders, Alman Dışişleri Müsteşarı Von Jugo'ya mektup yazarak olayı engellemek istemişti. 11 Temmuz 1916'da da Askeri Kabine'ye yazdığı mektupta, "*Büyük bir kısmı düşman işgaline uğramış bir devlet, dış ülkelere birlik gönderemez, göndermemeli...*" derken, Dışişleri Müsteşarı Von Jugo'da cevabında; "*Türkiye iki imparatorluğun kurtarıcısı rolü oynayacak ve tesadüfen de hesap doğru çıkacak. O zaman Türkiye (Enver), barış yapılırken bütün istekleri için Almanya'ya sıkıştırılacak...*" demekteydi.²⁶

²³ Kansu Şarman, *Komutanım Galiçya Ne Yana Düşer? Mehmetçik Avrupa'da Mehmet Şevki Yazman'ın Anıları*, İş Bankası Yay., s. XI, İstanbul, 2007.

²⁴ Kansu Şarman, *Komutanım Galiçya Ne Yana Düşer? Mehmetçik Avrupa'da Mehmet Şevki Yazman'ın Anıları*, İş Bankası Yay., s. XI, İstanbul, 2007; "Zayıf, çelimsiz erler başka birliklere gönderiliyor; alaylı subaylar mektepli subaylarla yer değiştiriliyordu. Askerlerin silah ve donanımı da olanaklar ölçüsünde en iyiler ile değiştiriliyor, kadrolar dolduruluyordu." Şefik Ertem, *a.g.e.*, s. 78.

²⁵ Kansu Şarman, *a.g.e.*, s. XII.

²⁶ Jehuda L. Wallach, *a.g.e.*, s. 187; Yetkin İşcan, *www.Gellipoli1915.org*; Liman Von Sanders, bu konudaki görüşlerini Alman İmparatoru'na gönderdiği "*Türkiye'de 5 Yıl*" adlı eserinde şu sözlerle ifade ediyordu: "*Türkler kendileri yardıma muhtaç iken, dışarıya yardım etmekle çok yanlış bir yol tuttular. Bu tarihten sonra Türk birlikleri, kendi ülkelerinde düşmanı önleyecek kuvvetlerden çok, kâğıt üzerinde görünen kuvvetler durumuna geldiler. Avrupa'ya gönderilen Türk birlikleri, Türk vatanında görev yapanlardan çok başkaydı. Bu birlikler Avrupa'ya gönderilmeden önce, işe yaramayan subay ve erleri ülke içindeki birliklerle değiştiriliyor ve gönderilen tümenlere ülkedeki en iyi elbise ve donatım veriliyordu. Tam kadroyla gönderilen bu tümenlere ayrıca yedek erler de katılıyor, buna karşılık Türkiye'de kalan tümenlerin kuvvetleri ve nitelikleri düşüyordu. Harbiye Nazırı'nın emriyle sonradan bu birliklere gönderilen subay ve erler de var olanların en iyileri arasından seçiliyordu. Türkiye'de kalan birliklerin insan gücü her bakımdan geri gidiyordu.*" , Kansu Şarman, *a.g.e.*, s. XII.

Türk Ordusu'nda görev yapan Liman Paşa'nın görüşlerini paylaşan başka yüksek rütbeli Alman subayları da vardı. Mısır'daki 4'üncü Ordu'nun Kurmay Başkanı olan Albay Von Kress'in Kudüs'ten gönderdiği raporda Galiçya'ya gönderilen Kolordu nedeniyle diğer ordu birliklerinin zayıfladığından bahsediyordu.²⁷

Avusturya-Macaristan kuvvetlerinin Galiçya'da Rus orduları karşısında başarısız kalması, Alman Genelkurmayı'nda Türk birliklerinin Avrupa'ya gönderilmesi görüşünü öne çıkarttı. Ruslar, 1916 Haziran ayının ilk günlerinde başlattıkları Brusilov saldırısının ilk üç gününde 100 bin Avusturya askerini esir almışlardı.²⁸ 4 Haziran 1916'da Alman Genelkurmay Başkanı Falkenhayn, bir Türk kolordusunun Galiçya cephesine sevk edilmesini istedi. Avusturya Genelkurmayı bu fikre hiç sıcak bakmadı ve itiraz ettiyse de, Doğu cephesinde komutayı ele alan Almanya'nın kararına direnecek durumda değildi.²⁹ Galiçya'da siperlere bağlanan 25 bin kişilik iki Alman tümeni yerine iki Türk tümeni gönderildi.³⁰

Çanakkale muharebeleri boyunca iki defa lağvedilen ve yeniden kurulan 15'inci Kolordu; İngilizlerin Çanakkale'den çıkmasından sonra ve 5'inci Ordunun yeniden düzenlenmesi sırasında, 9 Ocak 1916'da ordu emri üzerine, üçüncü defa olarak 19. ve 20'nci tümenlerle tekrar kuruldu ve 10 Temmuz 1916'da Keşan ve Şarköy'e intikal ederek buraya yerleşti.³¹ Kolordu komuta heyeti; Kolordu Komutanı Kurmay Albay Yakup Şevki, Kurmay Başkanı Yarbay Hayri, 19'uncu Tümen Komutanı Yarbay Şefik, 20'nci Tümen Komutanı Yarbay Yasin Hilmi'den teşkil edilmişti.³² 19'uncu Tümen'in kuruluşunda; 57, 72 ve 77'nci Piyade Alayları, 20'nci Tümen'in kuruluşunda; 61, 62 ve 63'üncü Piyade Alayları ile her tümen-de birer Topçu Alayı ve destek birlikleri mevcuttu. 19'uncu Tümen'in öne çıkan özelliği, Çanakkale'de Mustafa Kemal Paşa'nın komutasında cepheye kötüye giden durumu iki kez tersine çevirmekle tanınmasıydı.³³

10 Haziran 1916 itibarıyla 15'inci Kolordunun mevcudu, 623 subay ve 21.560 erdi. Kolorduya yaklaşık 5200 hayvan verilmişti.³⁴ Galiçya'ya

²⁷ Kansu Şarman, *a.g.e.*, s. XVI.

²⁸ Kansu Şarman, *a.g.e.*, s. XVI.

²⁹ Kansu Şarman, *a.g.e.*, s. XVI; Jehuda L. Wallach, *a.g.e.*, s. 151.

³⁰ Carl Mühlmann, *Birinci Dünya Harbinde Türk-Alman Silahı İttifakı*, s. 107-108 aktaran Jehuda L. Wallach, *a.g.e.*, s. 188.

³¹ *Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi Avrupa Cepheleeri*, *a.g.e.*, s. 14.

³² İsmet Görgülü, *On Yıllık Harbin Kadrosu 1912-1922*, XVI. Dizi-Sa.69, TTK Yay., s. 178, Ankara, 1993; "Albay Yakup Şevki 8 Ekim 1916'da Tuğgeneralliğe yükseldi. 1 Aralık 1916'da Galiçya'dan ayrıldı ve yerine Tuğgeneral Cevat (Org. Cevat Çobanlı) atandı."

³³ Kansu Şarman, *a.g.e.*, s. XVII; "19'uncu Tümen 25 Nisan 1915'de Anafartalar Muharebesine katıldığında, Tümen Komutanı Yarbay Mustafa Kemal ve Kurmay Başkanı Binbaşı İzzettin (Orgeneral İzzettin Çalışlar) idi. 9 Ağustos'a kadar Albay Mustafa Kemal'in Tümen Komutanlığı devam etti ve aynı tarihte Anafartalar Grup Komutanı oldu." İsmet Görgülü, *On Yıllık Harbin Kadrosu 1912-1922*, XVI. Dizi-Sa-69, TTK Yay., s. 85-88, Ankara, 1993.

³⁴ Kansu Şarman, *a.g.e.*, s. XVII.

gönderilmeye karar verilen 15'inci Kolordu'nun gizli yapılan hazırlıkları için, 9 Temmuz 1916'da Başkomutanlığın verdiği ve ast birlik komutanlarına ulaştırılan emir şöyle idi: "15'inci Kolordunun ivedilikle ve çevreye duyurulmadan eksiklerinin giderilmesini rica ederim."³⁵ Bir gün sonra gelen emir; Galiçya'da görev alınacağını bildiriyor, bindirme ve yüklemenin Uzunköprü'den yapılacağını belirterek, ilk kafilenin ne zaman yola çıkabileceğini soruyordu. Temmuz ayının ortalarından itibaren yapılan takviyelerle kolordunun mevcudu her iki tümene beşer bin asker daha sağlanarak 30 bini buldu.³⁶ Hazırlıkların titizlikle yürütülmesine rağmen aksaklıklar da oluyordu. Donatım eksiklikleri, veteriner ve topçu subayları, telgraf personeli ve tercümanlar hala bulunamamış durumdaydı. Kolordunun Galiçya'ya gönderilmesi ivedilikle kararlaştırılıp uygulanmak istenmiş, ikmal ve hazırlıkların yapılacağı zaman iyi hesaplanmamıştı.³⁷

20'nci Tümen, 63'üncü Alay'da Teğmen olan Mehmet Şevki (Yazman) anılarında, Türk askerinin Galiçya'ya gidiş serüvenini trajikomik bir şekilde şöyle anlatır:

"Talim dönüşünden sonra yüzümü yıkamak için matarayla su getiren neferim Mehmet, yeni bir haber verdiği zamanlara has esrarlı tavırını takınmıştı. Üç senelik arkadaşlığın verdiği alışkanlıkla bunu daha ilk bakışta anladım. Fakat inat olsun diye sesimi çıkarmadım. Biliyorum ki, Mehmet'in bu hususta uzun boylu sabrı yoktur ve biraz sonra yumurtlayacaktır.

Yüzümü yıkadım, havluyla kuruturken artık fazla dayanamadı. Simsiyah bıyıklarının kapadığı üst dudağını yukarı kıvradı, kara gözleri güldü ve nihayet yumurtladı:

- Efendim, Alaman içine gidiyoruz diyorlar?

- Bunu nereden çıkardınız? Alaman içinde ne işimiz var?

- Ne bilem ben efendim. Hinci bizim bölük emirinin hemşerisi gelmişti, o söyledi.

Ben, Mehmet'in söylediklerinden hakikaten de bir şey anlamamıştım. Bir defa Alaman içine demekle nereyi kast ediyordu? Burası meçhuldü. Ancak Mehmet söylüyor diye bu havadisleri yabana atmamalı. Verdikleri havadislerin altından mutlaka bir şey çıkar. Her ihtimale karşı bir kere fırkadan (tümen) sorayım dedim. Telefonla fırka yaverini buldum:

- Nuri bey, ben Şevki, Fırkanın bir tarafa hareketi filan var mı?

- Nerden icap etti bu böyle?

³⁵ ATASE Arşiv, No: 5/8981, Kis. 4402, Dos. H-28, Fih. 1-3.

³⁶ Şefik Ertem, *a.g.e.*, s. 78; "Başkomutan Vekili Enver Paşa'nın verdiği emir uyarınca 15'inci Kolordu'ya seçkin subaylar atanacak, erlerde seçilmiş ve genç olacaktı. 1884 doğumlardan daha yaşlı (32 yaş) erler bu Kolordunun birliklerine verilmeyecekti." Kansu Şarman *a.g.e.*, s. XVII.

³⁷ *Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi Avrupa Cepheleeri*, *a.g.e.*, s. 17.

- Ne bileyim birader, bu gün bizim Mehmet "Alaman içine gideceğiz" diye bir haber verdi.
- Bu çarıkli erkanı harplerden illallah yahu! Firkanın Avusturya'ya hareketi hakkında ancak dört saat önce bize emir geldi, nereden de haber aldı bunlar.
- Firka yaveriyle konuşmamdan birkaç saat sonra ve acele kaydıyla fırkadan şu emri aldık:
- Kolordumuz Avusturya'ya hareket edecektir. Kıtalar şimdiden hareket hazırlıklarına başlayacaktır. Sonraki emirler peyderpey verilecektir.³⁸

b. Galiçya'nın Coğrafi Özellikleri ve Türk Birlikleri Gittiğinde Galiçya Cephesinin Genel Görünümü

1772'de Polonya'nın paylaşılması sırasında Avusturya-Macaristan İmparatorluğu payına düşen ve o sırada bu imparatorluğun doğu eyaleti olan Galiçya'nın coğrafi ve siyasi özelliklerinden birkaç cümleyle söz etmek gerekirse; Galiçya 80.000 km² büyüklüğünde, Karpat Dağlarının kuzeyi ile Podolya Yaylasının bir kısmını içine alan 510 km eninde ve 60-120 km boyunda bir büyüklüğe sahiptir.³⁹ 120 ile 2000 metre rakımı olan bölge, Vitül ve San nehirlerinin suladığı verimli ovalar ile geniş ormanlara sahipti. Nüfusu sekiz milyonu aşan ve doğusunda Ukraynalılar, batısında Lehlerin yaşadığı Galiçya; Rusya, Polonya ve Avusturya'nın uzun yıllar üzerinde mücadele ettiği zengin yeraltı kaynaklarına sahip, önemli bir geçiş arazisi idi. Günümüzdeki Galiçya, Polonya'nın güneydoğusu ile Ukrayna'nın batısında⁴⁰, 50 derece enlem ve 24 derece boylam arasındadır.

Yukarıda bahsettiğimiz Rus taarruzu ile Avusturya-Macaristan orduları, 100 bin esir vererek Karpat Dağlarına çekilmek zorunda kaldılar. Almanların bu cepheye gönderdiği Von Bothmer komutasındaki Güney Ordusu, Rus taarruzlarını güçlkle durdurabildi ve Galiçya'da savunma hattı teşkil etmeye muvaffak oldu. Kuzeyden Almanya'ya yaptığı taarruzlarda başarı sağlayamayan Ruslar, bu cephede açtıkları koridoru genişletmek için yoğun çaba içindeydi. Ruslara karşı savunmada olan Avusturya-Macaristan'ın Karl Ordular Grubu ile Alman Güney Ordusu; iki ordu ve beş kolordu ile bir ihtiyat tümeninden oluşmuştu.⁴¹ Alman Güney Ordusu, adeta bütün Avusturya-Macaristan cephesinin temel taşı oluşturuyordu. Bu ordunun mevziilerde tutunamaması cephenin çözülmesine neden olabilirdi. Türk askerine duyulan ihtiyaç bu nedenle orta-

³⁸ Mehmet Şevki Yazman, *Kumandanım Galiçya Ne Yana Düşer*, I. Baskı, İstanbul, 1928 (20'nci Tümen 63'üncü Alay'da Subay olarak Galiçya muharebelerine katıldı.)

³⁹ *Birinci Dünya Harbi Avrupa Cepheleeri*, Gnkur. Basımevi, s. 17, Ankara, 1967.

⁴⁰ Polonya Dış Siyaseti, *Türkler Galiçya'da*, Polonya Cumhuriyeti Ankara Büyükelçiliği, www.polonya.org.tr/sec2_galicya.html.

⁴¹ *Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi Avrupa Cepheleeri*, a.g.e., s. 14.

ya çıkmış ve Güney Ordusu'nu güçlendirmek maksadıyla 15'inci Türk Kolordusu bu ordunun emrine verilmişti.⁴² Rusların Galiçya cephesinde, General Borrosilov komutasında, 51 piyade ve 12 süvari olmak üzere toplam 63 tümenlik kuvveti taarruz halindeydi.⁴³

c. 15'inci Kolordu'nun Avrupa'ya İntikali

Başkomutan Vekili Enver Paşa Almanların da baskısıyla 15'inci Kolordunun bir an önce Galiçya'ya gönderilmesi için bütün imkânları seferber etmişti. Alelacele 17 Temmuz 1916'da Avrupa'ya intikal için Uzunköprü'den trenle yola çıkan Konakçı Müfrezesi, Bulgar Hükümeti'ne bilgi verilmediğinden Karaağaç'ta alıkonmuştu. Türk hükümetinin aracılığıyla iki gün içinde yola devamı sağlanıp Subotitsa'daki ilk konaklama yerine ulaşarak temas ve çalışmalarına başladı.⁴⁴ Kolordu Komutanlığı Konakçı Müfrezesi'nden ilk bilgi olarak; iaşe istasyonlarındaki tedbirler, Türk parası sürüm değeri gibi bilgiler istenmişti. Müfrezenin cevabında; Sofya, Niş, Belgrat ve Subotitsa'da birer iaşe merkezi bulunduğu, müttefik devletlerle koordinasyon eksikliğinin olduğu, Avusturya makamlarının Türklerin gelişinden haberdar olmadığı ve subayların para sıkıntısı olduğu belirtilmişti.⁴⁵

Başkomutanlık, bazı eksiklerin sonradan giderilebileceğini bildiriyor ve 25 Temmuz'dan önce ilk kafilenin trene bindirilebileceğini ve intikal için Kolordunun görüşünü istiyordu. Kolordunun, 18 Temmuz'da yazdığı şifreli cevap özetle;

"20'nci Tümen'in Şarköy'e, 19'uncu Tümen'in Çelebi ve civarına intikal ettiğini, birliklerin dört gün içinde Uzunköprü'de toplanacağını, Rus tüfeklerinin Uzunköprü'de dağıtılacağını ve erlerin bu tüfekleri öğrenecek zamanlarının olmadığını, topçu mühimmatının gemiyle Şarköy iskelesine taşınacağını ve toplar için koşum hayvanı ile taşıt eksikliği olduğunu belirtmekteydi".⁴⁶

Macaristan'a ilk katile olarak, 22-24 Temmuz arasında dört piyade taburu ve iki topçu bataryası gönderildi. Diğer birliklerin bir an önce gönderilmesi için Başkomutanlık gerekli direktifi vermiş ve eksikler için planlama yapılmıştı. Uzunköprü'de toplanan Kolordu, 27 Temmuz'da Li-

⁴² Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi Avrupa Cephesi, a.g.e., s. 14.

⁴³ Şefik Ertem, a.g.e., s. 101.

⁴⁴ ATASE Arşiv, No. 5/8981, Kıs. 4402, Dos.H-29, Fih. 1.

⁴⁵ Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi Avrupa Cephesi, a.g.e., s. 16.

⁴⁶ ATASE Arşiv, No. 5/8981, Kıs. 4402, Dos.H-29, Fih. 1-5; 20'nci Tümen 61'inci Alay 4'üncü Tabur 1'inci Bölük'te Galiçya muharebelerine katılan Çavuş İbrahim Arıkan hatıralarında şöyle anlatır; "Alay kumandanı tarafından verilen emir üzerine Şarköy'de silahlarımızı Rus silahları ile değiştirdik. Silahları alıp karargâhın bulunduğu Yeniköy'e geldik. Tabur peyderpey levazımlarını tamamlamakla meşgulken bizim 20'nci Firka'ya da Galiçya'ya sevk edileceğimiz bildiriliyordu", İbrahim Arıkan, Harp Hatıralarım, Timaş Yay., 2. Baskı, s. 77, İstanbul, 2007.

man Von Sanders ve ertesi gün Enver Paşa tarafından denetlendi. 29 Temmuz 1916'da Kolordunun birliklere verdiği emir özetle; Kolordunun emir-komuta işleyişi, dil bilen personelin seçimi, Kolordunun sorumlu olduğu makam, posta işleri ile telgrafla haberleşme konularını kapsamaktaydı.⁴⁷ 19'uncu Tümen birlikleri 21 Temmuz'da Uzunköprü'den⁴⁸, 20'nci Tümen birlikleri ise Alpullu'dan, efrada 10 günlük peksimet ve zeytin dağıtılarak yola çıktılar.⁴⁹ Polonya'da yayınlanan dönemin Krakovi Gazetesi, Türklerin Galiçya'ya gelişini şöyle duyuruyordu: "Bu vaka, Türkiye'nin askeri cesaretinin ve büyük merkezi devletlere ait muharebe cephesinin tek vücut olduğunun bir delilidir."⁵⁰

Trenle seyahat eden birlikler yaklaşık 10 günlük yolculuktan sonra Macaristan'ın Zemun kasabasında toplandılar.⁵¹ Burada 10 gün dinlenen birlikler, 4 Ağustos'ta Enver Paşa ile Alman ve Avusturya General ve subayları tarafından denetlendiler. 19'uncu Tümen, 5 Ağustos'ta cepheye gitmek için Zemun ve 14 km mesafedeki Yataynisa istasyonlarından hareket etti ve 12 Ağustos'ta cepheye vardı. Tümen, karargâhını Mieczy-szcov'da kurdu. 12/13 Ağustos'ta Hofmann Kolordusundan aldığı bir otomobille sorumluluk bölgesini inceleyen 19'uncu Tümen Komutanı Yarbay Mehmet Şefik, ertesi günde Alay Komutanları ile bölgeyi tekrar inceledi ve kuzeydeki Avusturya Tümenleri ile irtibatı sağladı.⁵² Türklerin silahlarını ateşlemesine sadece bir gün kalmıştı. 20'nci Tümen de 16 Ağustos'ta Zemun şehrinden ayrılarak dokuz günlük yolculuktan sonra Lepiçegorna'a vardı ve 3 Eylül'de savaşa girişti.⁵³ Kolordu karargâhı ise; 11 Ağustos'ta Uzunköprü'den hareket ederek 20 Ağustos'ta Lemberg üzerinden Podwysoki'e varmış ve buraya yerleştirmişti.⁵⁴

d. 15'inci Kolordunun 1916 Yılında Katıldığı Muharebeler

Alman Güney Ordusu emrine verilen 15'inci Kolordu; Dinyester'in kuzey kolları olan Zlota Lipa ve Narajowka nehirlerinin ayrıldığı yer olan Brzezany'den başlayarak güneybatı yönündeki hat üzerinde görevlendirildi.⁵⁵ 15'inci Kolordu bu nehirlerin geçtiği vadilerde ve daha sonra da Gnila Lipa havzasında mevzilendi. Ordunun tahsis ettiği sorumluluk

⁴⁷ ATASE Arşiv, No. 5/8981, Kıs. 4402, Dos.H-32, Fih. 11.

⁴⁸ Mehmet Şevki Yazman, *Kumandanım Galiçya Ne Yana Düşer*, I. Baskı, s. 6, İstanbul, 1928.

⁴⁹ İbrahim Arıkan, *Harp Hatıralarım*, Timaş Yay., 2. Baskı, s. 77, İstanbul, 2007.

⁵⁰ Polonya Dış Siyaseti, *Türkler Galiçya'da*, Polonya Cumhuriyeti Ankara Büyükelçiliği, www.polonya.org.tr/sec2_galicya.html.

⁵¹ "Türk Birlikleri Belgrat İstasyonunda Avusturya Askeri Bاندosu Tarafından Karşılır"; İbrahim Arıkan, *a.g.e.*, s. 80.

⁵² *Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi Avrupa Cepheleeri*, *a.g.e.*, s. 19-20.

⁵³ İbrahim Arıkan, *Harp Hatıralarım*, Timaş Yay., 2. Baskı, s. 87, İstanbul, 2007.

⁵⁴ *Birinci Dünya Harbi Avrupa Cepheleeri*, *a.g.e.*, s. 32.

⁵⁵ Kansu Şarman, *a.g.e.*, s. XIX.

bölgesine daha erken ulaşan 19'uncu Tümen, Mieczyszezowo'daki karargâhı ile birlikte, Potutory-Bozykow hattında ve Zlota Lipa Nehri boyunca konuşlandı. 20'nci Tümen ise Bozykow ve Lysa kentleri arasındaki, Zlota Lipa nehri boyunca yerleşti.⁵⁶ Zlota Lipa nehrinin batısında Türk birlikleri doğusunda ise Ruslar bulunuyordu.⁵⁷

14 Ağustos 1916'da 19'uncu Tümen'in 57 ve 72'nci Alayları ile Topçu Taburu, Alman Güney Ordusundan devraldıkları bölgede, Zlota Lipa'nın doğu sırtlarına kadar ilerleyen Rus Ordusu ile ilk teması gerçekleşti. 22 Temmuz'da Türkiye'den yola çıkan birlikler 14 Ağustos'ta Rus ordusu ile muharebeye girdiler. Cepheye intikalini 63'üncü Alay dışında tamamlayan 20'nci Tümen, Avusturya Tümeninin Potutory ile Bozykw arasındaki savunma mevziilerini 22 Ağustos'ta devraldı. 63'üncü Alay'da Macar Alayının mevziilerini 24/25 Ağustos gecesi devraldı.⁵⁸

20 Ağustos'ta, Avusturya-Macaristan veliahdı Frederik Karl ve bir gün sonra da Alman Güney Ordusu Komutanı General Von Bothmer 15'inci Kolordu karargâhını ziyaret ettiler. Ordu Komutanlığının, 15'inci Kolordu Komutanlığına verdiği harekât emri şöyle idi:

"22 Ağustos tarihinde saat 12:00'den başlamak üzere, 15'inci Kolordu Komutanlığı 1'inci Alman İhtiyat Tümeni'nin sol yanından, Hofmann Kolordusu'nun 55'inci Tümeni'nin sağ yanına kadar uzanan bölgede emir ve komutayı üzerine alacaktır. Şu anda Çanakkale kahramanlarının Alman ve Avusturya-Macaristan kıtalarıyla birlikte emrim altında bulunmalarından dolayı sevincimi bildirir ve cesur Türk müttefiklerimizin Alman Güney Ordusu'na katılışları dolayısıyla hoş geldiniz derim. 15'inci Kolordu'nun şimdiye kadar kazandığı şan ve şereften ayrı olarak yeni savaş alanında da yeni şan ve şereflere ulaşmasını ulu Tanrıdan dilerim".⁵⁹

15'inci Kolordu da, sorumluluk bölgesini devraldıktan sonra Alman Güney Ordu Komutanlığına gönderdiği mesajda: *"Türk Kolordusu'nun kendisine gösterilen güven ve övgülere layık olmaya çalışacağını"* bildirmişti.⁶⁰

15'inci Kolordu, o günün klasik savunma stratejisine uygun bir teriplenme ve tedbirleri alırken, özellikle ordunun verdiği emirleri titizlikle uygulanmıştı. Klasik savunma şablonuna uygun olarak Kolordu; Lysa-Zlota Lipa hattı sırtları arasında, her iki tümenin üçer alayı birinci hatta olacak şekilde tertiplendi. Kolordu Karargâhı Podwysokie'de, 19'uncu Tümen Karargâhı Mieczyszcow'da ve 20'nci Tümen Karargâhı Szum-

⁵⁶ Kansu Şarman, *a.g.e.*, s. XX.

⁵⁷ İbrahim Arıkan, *a.g.e.*, s. 87.

⁵⁸ *Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi Avrupa Cepheleeri*, *a.g.e.*, s. 20.

⁵⁹ ATASE Arşiv, No. 5/8981, Kis. 4402, Dos. H-33, Fis. 1-3.

⁶⁰ ATASE Arşiv, No. 5/8981, Kis. 4402, Dos. H-33, Fis. 1-4.

lany'e kurulmuştu.⁶¹ Kolordunun sağında 1'inci Bevyera İhtiyat Tümeni, solunda Hofmann Kolordusu konuşlanmıştı.⁶² Kolordunun karşısında ise iki Rus ve bir Türkistan Tümeni bulunmaktaydı.

22 Ağustos'a kadar Ruslar, Türk mevziilerini topçu ve makineli tüfek ateşi ile taciz etmişlerdi. Ruslar aynı gün, topçu ateşlerini yoğunlaştırarak mihver ordularına taarruza başladılar. Bu taarruz karşısında Alman birlikleri biraz geri çekilmelerine rağmen, Türk birlikleri buldukları mevzileri korumuşlardı. Rusların, Türklerin cephe hattında olduklarını öğrenmeleri, 27 Ağustos tarihli Rus karargâh raporunda, "esir alınan askerler arasında Türk askeri olduğunu" belirten cümleden anlaşılıyordu. 22 Ağustos'taki Rus taarruzu, esasen daha sonra gelecek olan büyük taarruzun ön keşfi niteliğindedir. 2 Eylül'de, Güney Ordusu cephesine şiddetli topçu ateşi ile birlikte Rus taarruzu başladı. Rusların Alman Hofmann Kolordusuna karşı şiddetini arttırdığı taarruzu ile Almanlar geri çekilmek zorunda kaldılar ve her iki ordunun da zayıflığı büyük oldu.⁶³ Türk birlikleri de birinci hatta tutunamayınca, ikinci savunma hattına çekildiler. 3-4 Eylül'de tüm cephede devam eden muharebeleri Teğmen Şevki şöyle anlatır: "3-4 Eylül gecesi sabaha kadar aralıklı olarak devam eden Rus topçu ateşi havanın aydınlanmasıyla trampet ateşi şeklini aldı. Artık "huni tarlası" şeklini almış olan birinci mevziimiz cayır cayır yanmaya, kaynamaya başladı."⁶⁴ 5 Eylül'de Hofmann Kolordusu, 15'inci Kolordunun ateş desteği ile kaybettiği mevzileri karşı taarruzla geri almayı başardı.⁶⁵ 20'inci Tümen, 61'inci Alay'da çavuş olan İbrahim Arıkan, harp hatıralarında Avusturya ordusunun Rusların 3 Eylül taarruzu karşısında nasıl savaştıklarını anlattığı cümleleri, üzerinde düşünölmeye değerdir. Arıkan:

"3 Eylül günü sağ cemahta bulunan Avusturya ordusuna Ruslar taarruzda bulunduğundan ve müthiş top bombardımanı devam ettiğinden Firka'dan gelen emirle taburumuzun, acilen Avusturya cephesini takviye etmesi bildiriliyordu. Bir saatlik yürüyüşten sonra geri çağrıldık, hareket edip karargâha döndükse de Avusturya ordusu bozulmuştu. Cepheyi geri almak ve yeniden harp hattı teşkil etmek mecburiyeti hâsıl olmuştu. Bu vaziyet askerden saklanıyordu. Avusturya Ordusunun felce uğradığını yalnız kumandanlığın ve erkan-ı harbiyenin bildiğini ertesi gün anladık".⁶⁶

⁶¹ ATASE Arşiv, No. 5/8981, Kis. 4402, Dos. H-34, Fis. 1-28.

⁶² *Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi Avrupa Cephesi*, a.g.e., s. 22.

⁶³ ATASE Arşiv, No. 5/8981, Kis. 4402, Dos. H-35, Fis. 1-28.

⁶⁴ Mehmet Şevki Yazman, a.g.e., s. 95; Trampet Ateşi; "Etrafınızı birkaç yüz trampetçinin sardığını farz edin, birden ve bütün süratleriyle gergin derinin üzerine değneklerini indirmeye başlıyorlar. Büyük, ayırt edilmez, nereden geldikleri ayrı ayrı hissedilmez bir gürültü ortaya çıkıyor. İşte trampet ateşinin yüzde bir örneği budur." Mehmet Şevki Yazman, a.g.e., s. 77.

⁶⁵ ATASE Arşiv, No. 5/8981, Kis. 4402, Dos. H-36, Fis. 1-6.

⁶⁶ İbrahim Arıkan, a.g.e., s. 88.

Güney Ordu Komutanlığı, 5 Eylül'de ordunun savunma hattını 15-16 km geriye ve Bolszowce-Swistelniki-Pototory'e çekilmesi emrini verdi. Aynı gün gece başlayan geri çekilmeyi Ruslar 6 Eylül sabahı fark edilince, önce Alman Bavyera İhtiyat Tümenine, yeni mevziilerine ulaşmadan taarruz ettiler. Taktiksel geri çekilmesini sürdüren 20'nci Tümen'in artçı birliklerine aynı gün saat 08:15'de başlayan Rus taarruzu, himaye mevzilerine çekilmeye imkan bulamayan beş bölüğün tümüyle esir düşmesine sebep oldu. 19'uncu Tümen'in de iki emniyet bölüğü düşmanın eline düştü.⁶⁷ Bu geri çekilmeye arazinin geniş ve engebeli olması, irtibat eksikliği ve keşif için yeterli zamanın olmaması nedeniyle esirler dışında Türk Kolordusunun 700 kadar zayıtı oldu.⁶⁸ Güney Ordusu birlikleri ancak 6 Eylül akşamı geri çekilmeyi tamamlayarak, yeni mevzilerde savunma düzeni alabildiler. 7 Eylül'de Türk Kolordusu'nun her iki tümeninin üçer Alayı birinci hatta makineli tüfek bölükleriyle takviye edilmiş beş Tabur'da ihtiyatta olarak 417-419 RT. (Staleventin batısında), 319-330 RT. (Lipicagorna güney batısında) bölgesinde savunma düzeni aldı. Türk Kolordusunun güneyinde 1'inci Bavyera İhtiyat Tümeni, kuzeyinde Hofmann Kolordusu savunma yapmaktaydı.

Rusların, 7 Eylül 1916 sabahı başlayan taarruzu, Türk alaylarının yoğun ateşi ve 61'inci Alay Komutanı Yarbay Bahattin'in zamanında ihtiyat taburunu muharebeye sevk etmesi ve 416 rakımlı tepeye zayıta bakmaksızın yaptırdığı karşı taarruz ve sağlanan topçu desteği ile önlenildi.⁶⁹ Bu muharebede 15'inci Kolordunun zayıtı şehit, yaralı ve kayıp olmak üzere 1500 kişi kadardı. Kolordu bölgesinde 8 ve 9 Eylül günleri durgun geçti. Durgunluktan faydalanan birlikler, savunma mevzilerini güçlendirerek, topçunun dövemediği alanın bırakılmaması ve birinci hattaki erlerin her an vuruşmaya hazır olması için tedbirler aldı. 11 Eylül'de gelen Ordu bildirisinde, son muharebe ile ilgili olarak; "15'inci Kolordu ile Gerok Grubu'na övgü ile teşekkür ediliyordu."⁷⁰

Rusların, 6 Eylül'de yaptıkları taarruz, Mihver kuvvetlerinin geri çekilmesine neden olmuştu. Bu başarısını devam ettirerek Alman cephesini yarmayı düşünen Rus Ordusu, sonu gelmez taarruzlarını, insan kaybını dikkate almadan devam ettirmekteydi. Savaş çok kanlı bir hal almış, taarruza direnen Alman ve Türk birlikleri de büyük kayıplar vererek, sınırlı olan insan kaynağını tükenmekteydi. Ancak, Türk birliklerine verilen emir; "her ne pahasına olursa olsun, buldukları mevzii koruya-

⁶⁷ ATASE Arşiv, No. 5/8981, Kis. 4402, Dos. H-36, Fis. 1-21, 1-22.

⁶⁸ *Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi Avrupa Cephesleri, a.g.e.*, s. 25; Geri çekilme sırasında yaşanan koordinesizlik bazen dost orduların yanlışlıkla birbirine ateş etmesine neden oldu, 20'nci Tümen'in 62'nci Alayı erleri 6 Eylül'deki geri çekilmeye ellerindeki Rus silahları nedeniyle Almanların ateşine maruz kalarak 3 şehit ve 3 yaralı verdiler. Kur. Yb. Ahmet Suat, 1 Nisan 1930 tarihli *Askeri Mecmua* aktaran, Şefik Ertem, *a.g.e.*, s. 132.

⁶⁹ Şefik Ertem, *a.g.e.*, s. 144.

⁷⁰ ATASE Arşiv, No. 5/8981, Kis. 4402, Dos. H-39, Fis. 1-22.

*cak ve geriden gelmekte olan ihtiyat taburlarının o mevziye yerleşmesini sağlayacaksınız” şeklindeydi.*⁷¹

15’inci Kolordu Komutanlığı, ast birliklerine Rus taarruzlarının ne şekilde cereyan edeceğini anlatan emirler gönderirken, 72 419 RT, 20’nci Tümen tarafından 15 Eylül gecesi baskında geri alınmıştı. 16 Eylül’de Rusların şiddetli bir topçu ateşinden sonra Kolordu cephesine yaptıkları taarruz geri püskürtüldü. Rus topçusunun, Ordu cephesinde ağırlıklı olarak Türk Kolordusuna yönelen topçu ateşleri ciddi zayıflara sebep olduğundan 419 RT terk edilerek, 20’nci Tümen’in bazı birlikleri biraz daha geriye çekildi.

Aynı gün saat 18:30’da Alman ve Türk birliklerinin karşı taarruzu ile 419 RT geri alındı. 19’uncu Tümen menzillerine girme yapan Ruslar, Türk birliklerinin karşı taarruzu ve Alman topçu ateşiyle temizlendi. Yaklaşık dört düşman tümeni ile 12 saat çarpışan kolordu kitaları, mevziilerini savunmuş ve düşmanı büyük kayıpla püskürtmüşlerse de birliklerimiz yorulmuş ve önemli zayıflar vermişlerdir.⁷³ Bazı bölüklerde hiç subay kalmamış, bir tabur hariç, tüm ihtiyat kullanılmış ve ihtiyat kuvveti ihtiyacı ortaya çıkmıştı.⁷⁴ Ordu Komutanlığı’nın aldığı tedbir ile, 15’inci Kolordunun sorumluluk alanını daraltılarak, 61’inci Alay, 20’nci Tümen’in ihtiyatına memur edildi.⁷⁵

17 Eylül saat 11:00’de, 20’nci Tümeneye karşı başlayan Rus taarruzu ile yer yer Tümenin savunma menzillerine girmeler olmuşsa da, Alman ihtiyat Tümeni ile 20’nci Türk Tümeninin karşı taarruzu ile Ruslar durdurularak geri atıldı. Bu muharebede 20’nci Tümen büyük zayıflar vermiş, Alay komutanları da fiilen savaşmışlardı.⁷⁶ Dalgalar halinde gelen Rus ordusu, Türk mevziilerinden yapılan seri makineli tüfek ateşleri ile durdurulurken, Türkler ve Almanlar en zor şartlar altında dahi mevziilerini terk etmemişlerdi. 15’inci Kolordu’nun savunmak zorunda kaldığı 20 km.den fazla genişlikteki arazi, ormanlık ve kayalık olmasına rağmen, inatla direnmiş ancak, Rus Topçusu karşısında büyük zayıflar verilmişti. Türk birliklerinin Galiciya’ya geldiği günden 22 Eylül’e kadar geçen sürede zayıfları; 95 subay ve 7 bin er olmuştu. Altı tabur ve 22 bölük komu-

⁷¹ Mehmet Şevki, *a.g.e.*, s. 106.

⁷² ATASE Arşiv, No. 5/8981, Kis. 4402, Dos. H-40, Fis. 1-18.

⁷³ *Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi Avrupa Cephesi*, *a.g.e.*, s. 31.

⁷⁴ ATASE Arşiv, No. 5/8981, Kis. 4402, Dos. H-41, Fis. 1-7.

⁷⁵ *Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi Avrupa Cephesi*, *a.g.e.*, s. 31.

⁷⁶ *Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi Avrupa Cephesi*, *a.g.e.*, s. 32; İbrahim Arıkan, *a.g.e.*, s. 98-99, Arıkan’ın harp hatıralarında anlattığı bu karşı taarruz ile ilgili ilginç bir olayı anlatmadan geçemedik. Arıkan: “17 Temmuz karşı taarruzla geri alınan siperlerde Rusların taarruzu sırasında yaralı olarak bırakmış olduğumuz arkadaşları Ruslar battaniye ve kaputlarla örtmüş, daha hafif yaralı olanlara Rus peksimeti ve şekerler vermiş, bir kısmının yaralarını sarmış ve bunları geriye sevk etmeye vakit bulamadan yine siperlerimizi bize bırakmıştı. Rusların yapmış olduğu bu insani vazifeye hayret etmemek kabul değildi. Hiçbir yaralımız süngülenmemişti.”

tansız kalmıştı.⁷⁷ Bu arada Rusların kayıpları Mihver Ordularının kayıplarının birkaç misli idi ve geniş insan kaynağına güvenen Ruslar, Rus Alaylarının hızla erimesini önemsemiyorlardı.

24 Eylül'e kadar durgun geçen cephe hattında, Ordu Komutanlığı bazı düzenlemeler yaparak, yıpranan 15'inci Kolordu'nun sorumluluk bölgesini daraltarak, bir Alay ve üç Tabur'u ihtiyat olarak görevlendirdi. 24 Eylül'de, 19'uncu Tümen cephesinde yeniden başlayan Rus taarruzu, bir girmeye sebep olmuşsa da, karşı taarruzla kaybedilen mevziler ve 419 RT geri alındı. 30 Eylül'de tekrar başlayan Rusların topçu ateşi, özellikle 20'nci Tümen'in 61'inci Alayına yönelmişti. Ruslar topçu ateşini, kademe kademe ilerleterek 61'inci Alay'ın mevzilerini ve tel engellerini tahrip ederken, siperlerdeki askerleri toprakla beraber 2-3 metre havalandırıyor ve bazıları da toprakla gömülerek şehit oluyordu.⁷⁸ Bu topçu ateşlerinden sonra Rus piyadesi, saat 13:30'da Kolordu cephesine taarruza başlayarak alaylarımızın birinci hat mevziilerine girdi. Çok çetin geçen bu muharebede, süngülerle ve boğaz boğaza mücadeleler oluyordu. 61'inci Alay'ın sağındaki Alman Taburu'nun koordinesiz geri çekilmesi, Alayın birinci hat birliklerini yalnız bırakmıştı. Bu nedenle zayıf büyük olmuş ve 61'inci Alayın bir bölüğünde sadece 30-40 kadar asker sağ kalmıştı. Mevzilerini savunmaya çalışırken İbrahim Arıkan da ağır şekilde yaralanmıştır.⁷⁹ Saat 15:00'da Kolordu'nun verdiği raporda ihtiyatlarında kullanılarak 397 ve 421 RT dışında Rus taarruzunun püskürtüldüğü bildirildi. Aynı gün saat 18:00'da Türk Kolordusu karşı taarruzla 397 RT.yi geri aldı.

Kuzeyde Hofmann Kolordusu da Ruslarla çetin muharebeye girmiş, ikinci savunma hattına çekilmek zorunda kalmıştı. 19'uncu Tümen'in 57'nci Alayı büyük zayıf görmüş, Tabur ve Bölük Komutanlarının şehit veya yaralı olması nedeniyle takviye kuvvet istemiş ve takviye verilmediği takdirde sonucun umutsuzluğunu bildirmişti.⁸⁰ Bunun üzerine bir Alman Süvari Tugay'ı 19'uncu Tümen'in, bir Topçu Bataryası da 20'nci Tümen'in emrine verildi. 20'nci Tümen karşı taarruzu ile 421 RT ve Cevattepe'yi⁸¹ geri aldı. O gün 15'inci Kolordu cephesi tamamen Ruslardan temizlendi ve komutansız kalan bölükler için ast subaylardan faydalanıldı.⁸²

⁷⁷ *Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi Avrupa Cepheleeri*, a.g.e., s. 32.

⁷⁸ İbrahim Arıkan, a.g.e., s. 102.

⁷⁹ İbrahim Arıkan, a.g.e., s. 105-106, "25 Eylül'de Rusların yaptığı taarruzda Bölük Komutanı ve iki takım komutanı şehit bir takım komutanı yaralı, bölük mevcudu 320 iken, 34 kişi kalmıştır. Taburumuzun 4 bölük komutanından 3 şehit olmuştur". İbrahim Arıkan, a.g.e., s. 111.

⁸⁰ *Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi Avrupa Cepheleeri*, a.g.e., s. 35.

⁸¹ Cevattepe, 15'inci Kolordu Komutanlığı'na atanan Cevat Paşa'nın adı verilen bu çok kritik tepe, birçok kanlı muharebeye ev sahipliği yapmış, yüzlerce Türk ve Rus askeri bu tepenin ele geçirilmesi ve elde tutulması için ölmüş ve yaralanmıştır.

⁸² *Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi Avrupa Cepheleeri*, a.g.e., s. 35; 24 Eylül'de yapılan savaşlarda Türk Kolordusu'nun gösterdiği yararlılık ve kahramanlık Ordu Komutanı Bothmer

Emrine bir Alman Avcı Alayı verilen 15'inci Kolordu, Türk Başkomutanlığına gönderdiği raporda; "Ruslar, Kolordunun 12 km.lik cephesine sayıca üç kat üstün olarak, 30 Eylül 1916 günü saat 06:00'da taarruza başladılar. Ertesi gün sona eren muharebede, kolordu kendi mevziilerini olduğu gibi elde tutmayı başardı." Türk Kolordusunun bu dördüncü muharebe de zayıtı 45 subay, 5.000 erdi. Özellikle 57'inci Alayın mevcudu 1100'e inmiş ve taburlarda 2-3 subay kalmıştı. Düşman zayıtı takdir edilmeyecek miktardaydı. Sadece 500 esir Kolordu tarafından alınmıştı. 30 Eylül'de Türk Kolordusu Galiçya'daki en zor günlerinden birini yaşamıştı ve Ruslar da artık bütün gücü ile saldırıyor ve kayıplarını umursamıyorlardı.⁸³ Bu durum 15'inci Kolordu'nun kayıplarını arttırmakta ve yerinin doldurulmasını zorlaştırmaktaydı. İstanbul'dan gönderilmekte olan subay adaylarıyla ihtiyaçlarının karşılanması imkânsızdı. Kolordunun muharebe eden tüfekli er sayısı 1 Ekim 1916'da 12 bine inmişti.⁸⁴

3 Ekim'e kadar karşılıklı taciz ateşleriyle geçen günlerden sonra 4 Ekim'de, 20'nci Tümen bölgesine yapılan Rus topçu ateşleri şiddetlendi. Kafkaslardan getirdiği Türkmen Tümenleriyle yeni bir taarruza hazırlanan Rus Ordusu, faaliyetlerini arttırarak beklenen taarruza 3 Ekim günü saat 11:00'de başladı.

Çanakkale Savaşı'nda Türklerin adına Trampet ateşi dedikleri topçu ateşleri ile Türk mevziilerini döven Rus topçusu, hedefleri yumuşatıyor ve piyadesi taarruza başlıyordu. 421 RT.yi ele geçiren Rusların bazı birlikleri Amerikan tüfekleri taşıyordu.⁸⁵ Özellikle Rus topçusunun sayısal üstünlüğü ve şiddetli ateşleri o derece yoğun ve etkili idi ki, toprak sarsılıyor, yerden fıskıran toz ve duman bulutundan başka bir şey görünmüyor ve buna rağmen Türk birlikleri mevziilerini terk etmiyordu.⁸⁶

Giderek eriyen 15'inci Kolordu ve özellikle 61'inci Alay muharebe edemeyecek duruma gelmişti. Ayrıca tümenlerin gerisinde 1-2 zayıf Tabur ihtiyat olarak kalmıştı. Buna rağmen Cevattepe üzerinden 421 RT.ye yö-

---

tarafından takdirle karşılandı. Türk Başkomutanlığı da Padişah'ın övgüsünü şu emirle yayımladı: "Ruslar tarafından üç kat üstün kuvvetle iki defa yapılan taarruzları, pek güçlü olarak ve düşman için kanlı bir surette püskürten 15'inci Türk Kolordusu'nun, hayatı hiçe sayan bir yiğitlikle dövüşen ve beni övendiren bütün komutan, subay ve erlerine yüce Padişahımızın selam ve sevgilerini bildiririm." Cihat Akçakayaloğlu, *Birinci Dünya Harbi-Galiçya Cephesi*, Harp Tarihi Dairesi, Seri No. 3, Ankara, 1967 aktaran, Mehmet Aldan, *Galiçya ve Sonrası Hilmi Dilmen'in Öyküsü*, A.Ü.S.B.F. Yay., s. 17-18, Ankara, 1984.

⁸³ Şefik Ertem, *a.g.e.*, s. 164.

⁸⁴ ATASE Arşiv, No. 5/8981, Kis. 4402, Dos. H-47, Fis. 1-2.

⁸⁵ *Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi Avrupa Cephesi*, *a.g.e.*, s. 37.

⁸⁶ Mehmet Aldan, *Galiçya ve Sonrası Hilmi Dilmen'in Öyküsü*, A.Ü.S.B.F. Yay., Ankara, 1984, s. 14 (Hilmi Dilmen; Galiçya Muharebelerine, 20'nci Tümen, 61 Alay, 1'inci Tabur'da Yedek Subay olan katılmıştır); Galiçya muharebelerine katılan Teğmen Mehmet Şevki de Rus topçu ateşlerini şöyle anlatır; "Her an sizi paramparça edip havaya savurması ihtimali olan bu mermi yağmuru altında beklemenin fecaatini tasavvur edebilir misiniz? Ayakları bağlanmış, bıçağı bekleyen koyun gibisiniz. Gençlik görmeden, saçlarını erkenden ağartıp ihtiyarlığa atlayan bizim nesil erkeklerinin çoğunda asıl sebep bu korkudur, ateşin altında ölümü bekleme korkusu." Şefik Ertem, *a.g.e.*, s. 142.

nelen düşman taarruzu kısa zamanda püskürtüldü.⁸⁷ Bugüne kadar yapılan muharebelerde 20'nci Tümen muharebe gücünü kaybettiğinden, tümeni dinlendirmek ve yeniden düzenlemek üzere Alman İhtiyat Tümeni ile yer değiştirildi. 5-6 Ekim muharebelerinde Türk birlikleri; 15 subay, 3000 er zayıat vermişler, Rus kayıpları ise bunun dört-beş katı olarak tahmin edilmişti.⁸⁸ 14 Ekim'e kadar sönük geçen günlerde, 15'inci Kolordu Komutanlığı, şu ana kadar yapılan muharebelerdeki hatalar, başarılar ve alınacak tedbirleri içeren emir yayımladı.⁸⁹

Yıpranan 15'inci Kolordu ve özellikle 20'nci Tümen, dinlendirilip, yiyecek ile cephane ikmalini tamamlandıktan sonra, tekrar savunma mevziilerine döndü. Ekim ayı sonunda, Temps'in muhabiri Petersburg'dan şu haberi geçiyordu: "*Türklerin Galiçya'daki tümenleri, Avrupa orduları kadar iyi savaştan, seçilmiş birliklerden oluşmaktadır*".⁹⁰ 31 Ekim'e kadar Alman ve Türk Alayları küçük taarruzlarla kritik arazileri Ruslardan geri aldılar. 31 Ekim saat 08:00'de taarruza geçen Ruslar, Cevattepe'yi işgal etmişlerse de, kısa sürede geri püskürtüldüler. Kasım ayında, Türk ve Alman birlikleri birbirinin görev yerlerini devralarak, dinlenmeye ve eksiklerini gidermeye çalıştılar. 10 Kasım 1916'da, 15'inci Kolordu Komutanı Yakup Şevki Paşa, Türkiye'ye döndü ve yerine Cevat Paşa, Kolordu Kurmay Başkanlığı'na Yarbay Mehmet Şefik, 19'uncu Tümen Komutanlığına Yarbay Sedat atandı.⁹¹ 15 Kasım 1916 tarihli Ordu emrinde; Rusların çok sayıda alev cihazı sipariş ettikleri ve alınacak tedbirler bildiriliyordu.⁹²

Ordu Komutanlığı, bir merkezde subay talimğâhı adıyla özel bir kurs ile istihkâm, yakın muharebe ve bomba talimğâhları açılmış, daha sonra tümenlerde istihkam talimğâhları kurularak bazı personele yirmişer günlük kurslar gösterilmiştir. Ayrıca Ordu Komutanlığı, Türk Kolordusunun bütün taburlarına üçer adet Alman makineli tüfeği verdi.⁹³ Kasım ve Aralık ayları sakin ve ciddi muharebeler olmadan geçti. Galiçya artık iyice kış mevsimi etkisine girmişti ve askerlerin soğuktan korunması için ek tedbirler alınmıştı. 17 Aralık'ta Rusların tekrar taarruz edeceği haberleri geliyordu. 18 Aralık'ta, bazı Rus erlerin siperler üzerine çıkarak "*İn-*

⁸⁷ ATASE Arşiv, No. 5/8981, Kis. 4402, Dos. H-49, Fis. 1-22; Mehmet Şevki Yazan, *a.g.e.*, s. 151.

⁸⁸ ATASE Arşiv, No. 5/8981, Kis. 4402, Dos. H-47, Fis. 1-25; 3 Eylül 1916'dan 5 Ekim 1916'ya kadar geçen 31 günlük sürede şehitler hariç, 11.000 yaralı vermiştik. İbrahim Arıkan, *a.g.e.*, s. 123.

⁸⁹ ATASE Arşiv, No. 5/8981, Kis. 4402, Dos. H-51, Fis. 1-6.

⁹⁰ Kansu Şarman, *a.g.e.*, s. XXIII.

⁹¹ Kansu Şarman, *a.g.e.*, s. XXIII.

⁹² *Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi Avrupa Cepheleeri*, *a.g.e.*, s. 42.

⁹³ *Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi Avrupa Cepheleeri*, *a.g.e.*, s. 43; Mehmet Şevki Yazan, *a.g.e.*, s. 132; Ayrıca, bazı Türk subayları Berlin'e Gaz kursuna gönderildi. Mehmet Şevki Yazan, *a.g.e.*, s. 175.

san öldürmenin kötülüklerinden ve barıştan” söz ettikleri görüldü. 15’inci Kolordu, 1917 yılını ilk gününü Galiçya’da Rus Ordusu karşısında ve savunma mevziilerinde karşılıyordu.

4. 15’inci Kolordu’nun 1917 Yılı Muharebeleri

Ocak 1917’ye gelindiğinde, Rus Ordusunda savaşa karşı bezginlik uyandığı gözlenmekteydi. Bu arada, Türk Kolordusu personel bakımından son aylarda rahatlamıştı. Eksiklerin yerine Türkiye’den yeni askerler geliyor ve gecikmeden ihtiyacı olan birliklere dağıtılıyordu. 1917 yılı başında er mevcudu toplam 32.700’e ulaşmıştı.⁹⁴ Galiçya’daki Türk kitalarının moralini yükseltmek üzere, 4 Ocak 1917’de gelen Şehzade Abdurrahim ve Osman Fuat, ordu karargâhını ve 19’uncu Tümeni ziyaret ettikten sonra, 7 Ocak’ta Avrupa Doğu Cephesi karargâhına gitmek üzere kolordudan ayrıldılar.⁹⁵

Ruslar; 28 Ocak, 17 ile 25 Şubat ve 5 Mart’ta Türk ve Alman mevziilerine tekrar taarruzda bulundular ve yer yer başarı sağlamalarına rağmen, yapılan karşı taarruzlarla geri çekilmek zorunda kaldılar. 10 Nisan 1917’de gelen bir ordu emrinde; *“Türk Başkomutanlığı’nun 15’inci Kolordu’yu başka bir bölgede taarruz için kullanacağını, bu maksatla eğitim yapılmasını”* bildirmekteydi.⁹⁶ Güney Ordu Komutanlığı, 15’inci Kolordunun başlangıçta, 19’uncu Tümen ve daha sonra 20’nci Tümenin cephe-den çekilmesini istemiş ve 12 Haziran’dan başlamak üzere 19’uncu Tümenin çekilmesini, 20’nci Tümen’in mevziide kalmasını teklif etmişti.⁹⁷ 15’inci Kolordu savaşta kullandığı Alman ve Avusturya silahlarını da birlikte götürmek istiyordu ve konuyla ilgili birçok yazışma yapıldı.

Rusya’da başlayan karışıklık ve Çar idaresinin yıkılması Rus Ordusunu da etkilediğinden, Rus mevziilerinden sık sık savaşmak istenmediği haberleri geliyordu.⁹⁸

27 Nisan’da, Türk Kolordusu beş Alayı savunmada birinci hatta, bir alayı da ihtiyatta ve karşısında iki Rus Tümeni ile temasta olarak tertiplenmişti. Ruslar yumuşak giden durumu, 5 Mayıs’ta şiddetli topçu ateşi ile bozdular. Ancak, piyadesi hiçbir suretle bu ateşe katılmadı.⁹⁹ Yurda dönecek 19’uncu Tümen’in savunma bölgesi, Alman 15’inci ihtiyat Tümenine devredildi. 19’uncu Tümen’in yurda dönüş intikali 11 Haziran’da başladı ve 7 Temmuz’da tamamlandı.¹⁰⁰

⁹⁴ Şefik Ertem, *a.g.e.*, s. 178.

⁹⁵ ATASE Arşiv, No. 5/8981, Kis. 4402, Dos. H-60, Fis. 1-9.

⁹⁶ *Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi Avrupa Cepheleri*, *a.g.e.*, s. 48.

⁹⁷ ATASE Arşiv, No. 5/8981, Kis. 4402, Dos. H-78, Fis. 1-11.

⁹⁸ ATASE Arşiv, No. 5/8981, Kis. 4402, Dos. H-71, Fis. 1-31.

⁹⁹ *Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi Avrupa Cepheleri*, *a.g.e.*, s. 49.

¹⁰⁰ *Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi Avrupa Cepheleri*, *a.g.e.*, s. 61.

Rus Hükümet Başkanı Kerensky ve General Brosslov'un baskısı ve İtilaf devletlerinin tazyiki ile Rus piyadesi tekrar savaşıma isteği göstermeye başladı. 3 Haziran'da Ordunun verdiği bilgiye göre Rusların, 7'inci Ordu ve 12'nci Kolordusu ile 14 Haziran'da yeniden taarruz edeceği tahmin ediliyordu. Bu gelişme üzerine, Güney Ordusu takviye istemiş ve yeni birlikler ile hafif sahra obüsleri almıştı.¹⁰¹

19 Haziran'da 1917'de Alman Güney Ordusu tümenleri Cenowka deresi batısı hattında; kuzeyden güneye doğru 20'nci Türk Tümeninin de dahil olduğu sekiz tümen ile savunma yapmaktaydı. Buna mukabil Rusların, bu cephede 6 Kolordusu cephe hattında, Hassa Muhafız Kolordusu da ihtiyatta idi.

Haziran 1917'de, Rusların birlik intikalleri ve cephe gerisindeki faaliyetlerini arttırmaları, ayrıca 29 Haziran'da topçu ateşlerini hissedilir derecede çoğaltmaları¹⁰², yeni ve büyük bir taarruz hazırlığını işaret ediyordu. Aynı gün, Türk Tümen menzillerine karşı başlayan yoğun Rus topçu ateşi, Türk topçusunun isabetli ateşleri ile karşılık buldu.¹⁰³ 30 Haziran'da, Ordu Cephesinde taarruza başlayan Ruslar, asıl taarruzlarını 20'nci Türk Tümen'i ile kuzeyindeki Alman Tümeni'ne yapmaktaydılar. Şiddetli topçu ateşleri (trampet ateşi) ve gaz bombaları, Türk Tümeninde ciddi zayıflara neden oldu. 1 Temmuz'da da devam eden muharebede Ruslar, Cevattepe ve Rıza Tepe ile 421 RT ele geçirdiler. O gün akşama kadar devam eden muharebede Türkler, kaybettikleri yerleri geri almayı başardılar ve bütün gün bombardıman altında beklemiş olan Mehmetçikler, gece siperlerin üstüne çıkarak bozulan bölümleri onardılar.¹⁰⁴ Kolordu bu başarısından dolayı 20'nci Tümen'i kutluyordu.¹⁰⁵ 2-3 Temmuz'da devam eden Rus taarruzları sonuç vermediğinden, Rusların taarruz gücünde kırılmıştı. Rusların, sadece Alman 24'üncü İhtiyat Tümeni cephesinde 13.000 kaybı olmuştu. Taarruz vasfını kaybeden Ruslar, 10 Temmuz'dan itibaren savunma tedbirleri almaya başladılar.¹⁰⁶ Ayrıca, 16-17 Temmuz da da geri çekildikleri gözlenmeye başlandı. 20'nci Tümen'in bu muharebede; 242 er şehit, 15 subay ve 1012 er yaralı olmak üzere toplam, 1273 zayıyatı olmuştu.¹⁰⁷

¹⁰¹ ATASE Arşiv, No. 5/8981, Kis. 4402, Dos. H-78, Fis. 1-3.

¹⁰² Mehmet Şevki Yazman, *a.g.e.*, s. 221.

¹⁰³ *Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi Avrupa Cepheleeri*, *a.g.e.*, s. 52.

¹⁰⁴ Mehmet Şevki Yazman, *a.g.e.*, s. 226; İbrahim Arıkan, *a.g.e.*, s. 151; Mehmet Aldan, *a.g.e.*, s. 23-25; Rusların 20'nci Tümen'e beş Tümenle (1, 3 ve 5. Finlandiya tümenleri ile iki Transamur Tümeni) taarruz ettiği sorgulaması yapılan esirlerin ifadesinden anlaşılmıştı. Şefik Ertem, *a.g.e.*, s. 188.

¹⁰⁵ ATASE Arşiv, No. 5/8981, Kis. 4402, Dos. H-79, Fis. 1-32; İbrahim Arıkan, *a.g.e.*, s. 157.

¹⁰⁶ *Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi Avrupa Cepheleeri*, *a.g.e.*, s. 56; Ruslar artık bu orduyla taarruz hareketi yapamayacaklarını anlamışlar ve sadece müdafaaya karar vermişlerdi. Ayrıca Rus cephesinin gerisinde derinden derine bir isyan kazanının kaynadığı, hele firarilerin günden güne çoğaldığını işitiyorduk. Mehmet Şevki Yazman, *a.g.e.*, s. 233.

¹⁰⁷ *Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi Avrupa Cepheleeri*, *a.g.e.*, s. 94.

Bu arada, 15'inci Türk Kolordu Karargâhı, 15 Temmuz'da yurda dönüş yolculuğuna başladı ve 20'nci Türk Tümeni, 12 Temmuz'da Rohatyn Bölge Komutanlığı emrine verildi.¹⁰⁸

20 Temmuz 1917'de Mihver Kuvvetleri ileri harekâta geçtiler. 21 Temmuz'da Rusların kesin olarak geri çekildiği anlaşıldı ve Türk Tümeni de Galiçya cephesine ilk gelişinde yerleştiği Zlota Lipa Irmağına ulaştı.¹⁰⁹ 25 Temmuz günü Alman İmparatoru Wilhelm yanında Alman Genel Karargâhı ve Doğu Cephesi Karargâhı mensupları ile Alman Genel Karargâhındaki Osmanlı Askeri Murahhası Zeki Paşa, Doğu Cephesi Komutanı Prens Leopold ve Güney Ordu Komutanı Graft Von Bothmer ile birlikte 20'nci Tümen'i denetleyerek tebrik ve şükranlarını ilettiler.¹¹⁰ Önemli bir direnişle karşılaşmayan Güney Ordusu ileri harekâtına devam ederken, 26 Temmuz günü 20'nci Türk Tümeni Jezierzani'ye doğru ilerlemekteydi.¹¹¹

Temmuz sonuna kadar kovalanan Rus ordusu ile önemli bir muharebe meydana gelmedi. Ancak, Rus sınırı olan Miwra köyünün ele geçirilmesinde Ruslar direnmeye ve savunma düzenine geçtiler. 20'nci Tümen, Ruslarla Avrupa'da son muharebesini, bu köyün alınmasında yaşayarak Miwre köyünü almayı başardı.¹¹² 31 Temmuz 1917'de Zebraç Nehrinin batısına ulaştığında, nehrin karşısını Ruslar savunmaya çalışılıyordu.

20'nci Tümen, Zebraç Nehri batısında ileri harekâta devam ederken, 1 Ağustos 1917'de yurda dönme emri aldı. 5 Ağustos'ta görev bölgesini Alman İhtiyat Tümeni'ne devrederek, 16 Ağustos'ta topçuları, 22 Ağustos'ta piyade birlikleri trenle hareket ederek 26 Eylül 1917'de İstanbul'a ulaştılar.¹¹³ Bir yıldan fazla süren Türklerin Galiçya muharebeleri, Osmanlı Ordusu içinde seçkin 100 subayın şehit ve 120 subayın yaralanması ve toplamda yaralılar dahil 15.000 kayıpla sonuçlandı.¹¹⁴

5. Türk Ordusunun İkmali, Aldığı Ödüller ve Kahramanlıkları

Personel kadrosu tamamlanarak Galiçya'ya gönderilen 15'inci Koloradunun Eylül ve Ekim aylarında verdiği kayıplar için Milli Savunma Bakanlığı, yurt içinden asker alımları ve Balkanlarda yaşayan Müslümanlar arasından da gönüllü olanlardan tamamlamaya çalışılmıştır. Ayrıca depo Alaylarına da muhtemel zayıflar için asker gönderilmişti.

Personel dışındaki tüm ihtiyaçlar, parası Türk hükümetince ödenmek üzere Alman, Avusturya-Macaristan ordularından ayniyet karşılığı sağ-

¹⁰⁸ *Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi Avrupa Cepheleri*, a.g.e., s. 56.

¹⁰⁹ Mehmet Şevki Yazman, a.g.e., s. 236.

¹¹⁰ Mehmet Aldan, a.g.e., s. 26-27.

¹¹¹ *Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi Avrupa Cepheleri*, a.g.e., s. 57.

¹¹² İbrahim Arıkan, a.g.e., "Galiçya'da son şehit, bu köy alındıktan sonra matarasına su dolduran Mehmet Çavuş'a serseri bir top mermisinin isabet etmesi ile şahadete vardı.", s. 176.

¹¹³ *Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi Avrupa Cepheleri*, a.g.e., s. 60.

¹¹⁴ İsmet Görgülü, a.g.e., s. 178.

lanmıştır. Galiçya'da birliklerin yiyecek dâhil bütün levazım ihtiyaçları Avusturya ordusu tarafından, cephane ve benzeri ihtiyaçları Almanlarca ikmal edilmiştir. Tedarik ayniyet ve senetle yapılmış ve ilgili hükümete borç kayıt edilmiştir.¹¹⁵ Lojistik ve sağlık hizmetleri iyi yürütülmüş, yaralılar trenle Avusturya içindeki hastanelere sevk edilmiştir.¹¹⁶ Ancak cepheden dönen askerler özellikle frengi hastalığını birlikte getirmişlerdir.¹¹⁷

15'inci Kolordu, emir-komuta düzeni ve kuvvetler arasındaki işbirliğini en mükemmel şekilde yürütmüş, zaman zaman Türk birlikleri yabancı komutanların emrine girerken, tersi de olmuş ve Alman, Avusturya-Macaristan kıtaları Türk subaylarının emrinde savaşmışlardır. Türk subayları genç yaşlarına rağmen, bilgileri ve deneyimleri ile dikkati çekmişlerdir.¹¹⁸

Türk askerinin, Galiçya'da gösterdiği kahramanlık ve Mihver cephesine katkılarında dolayı birçok birlik ve personel en yüksek nişan ve ödüllere layık görüldü. Bunlardan bir kaçını saymak gerekirse; 22 Ocak 1917'de Alman İmparatoru adına verilen "*Alman Demir Salp nişan ve madalyaları*", Padişahın gönderdiği tüm Alayların sancaklarına takılan "*madalya ve şeritler*", Avusturya-Macaristan İmparatoru'nun gönderdiği, "*Kolordu'ya madalya*", Padişahın gönderdiği 61 ve 63'üncü Alaylara "*harp madalyası*"¹¹⁹ idi.

Galiçya'daki kahramanlıkları Süleyman Nazif'in birliklerin harp kayıtlarından (ceride) topladığı birkaç örneğini aktarmak istiyorum.

Alay 57'dan, Kasap Cello Oğullarından Tahir Çavuş, Gaziantep.

17 Eylül 1332 tarihinde (1916) on saat süren korkunç bir bombardımandan sonra, ileri hat siperlerimize Rus sürüleri girmeyi başarmıştı. Karşı saldırı emri verildi. Zaten bir karış yeri binlerce ölüye bile feda etmemeğe alışan savaşçılarımız, karşı saldırı emrinin gelişinden evvel Rusları önüne katmıştı. O gün Gaziantep'li Kasap Cello oğullarından Tahir Çavuş, takip ettiği Rusların içine düşmüş, birçoğu tarafından çevresi sarılarak canından değerli bildiği silahı elinden alınmıştı.

Fakat o, teslim olma utancını kabul etmedi. Belinde taşıdığı Macar bıçağıyla kendisini götürmek isteyen Rus'un üzerine atılarak onun işini bitirdikten sonra kurtulduysa da ne yazık ki süngüden delik deşik olan karnından çıkan bağırsaklarını tutarak baygın bir biçimde hattımıza girebilmişti. Ağır yaralı olarak hastaneye gönderildi.

Zavallı Gaziantep'li şimdi şehid...¹²⁰

¹¹⁵ *Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi Avrupa Cepheleri, a.g.e., s. 68.*

¹¹⁶ *Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi Avrupa Cepheleri, a.g.e., s. 73, İbrahim Arıkan, a.g.e., s. 113.*

¹¹⁷ *Meclis-i Mebusan Encümen Mazbataları, Devre 3, C. 1, İçtima 3, s. 139 aktaran, Ramazan Çalık-Muzaffer Tepekaya, www.sosyalbil.selcuk.edu.tr/sos_mak*

¹¹⁸ Şefik Ertem, *a.g.e., s. 197.*

¹¹⁹ *Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi Avrupa Cepheleri, a.g.e., s. 66.*

¹²⁰ Süleyman Nazif, *Malta Geceleri, Fırak-ı Irak ve Galiçya, s. 82-83, İstanbul, 1979.*

Alay 62., Tabur 1, Bölük 3, Teğmen Hüseyin Oğlu Recep Hilmi Efendi

26 Ağustos sabahı, tekrar tekrar geriye atıldığı halde otuz altı saat süren Moskof saldırılarına göğüs gererken Teğmen Hilmi Efendi başından yaralanmış, fakat yarasını sardıktan sonra hemen yine düşmanla çarpışmak için görev başına koşmuştu.

Topçuların en şiddetli ateşiyle sanki yer alev almış gökyüzüne karışmış gibiydi. Ruslar var güçlerini harcıyor, binlerce insan kaybına hiç önem vermiyorlar, ne olursa olsun, yine dizi dizi ilerleyerek saldırıyı kazanmak istiyorlardı. Bu cehennem andıran günün, taş, toprak, çelik, demir, alev ve ateş yağdıran göğü altında Hilmi Efendi başından akan kan ile yüzü, gözü kıpkırmızı olmuş, gülüyor, sevgili erlerini sevk ve idareye çalışıyordu.

Bir kurşun daha geldi; Yiğit Hilmi'yi kolundan yaraladı, bezginlik bile göstermedi. Sanki hiçbir şey olmamış gibi o, yine göreviyle uğraşıyordu. Bir daha geldi. Bu lanetli mermi, yazık ki bu aslanın kutsi vücudunu yerlere sermişti!. Bölüğünden birkaç sağlık eri koştu. Bir kenara çekip yararlarını sardıktan sonra geriye götürmek istiyorlardı. Cesur Hilmi asla boyun eğmiyor.

- Ben düşmanın son yıkılışını görmek isterim... diyordu.

Yüce Tanrı, bu sevgili kulunu yanına almak, düşmanın yıkılışını yüce katından seyrettirmeyi istemiş. Bir şarapnel daha patladı. Sedyeye üstünde uzanan bu yiğitlik yüzü, onu omuzlarında taşıyan sağlık eriyle birlikte şehit etti. Hilmi isteğine erişti. Fakat onun adıyla adlandırılan tepeyi düşman hala almayı başaramadı.¹²¹

Alay 61, Tabur 4, Bölük 13,**Bölük Komutanı Üsteğmen Siyahî Abdullah Ef. (Arap)**

26 Ağustos'ta, Ruslar çok şiddetli bir topçu ateşinden sonra saldırıya kalkarak 417 rakımlı tepedeki tel örgü engellerimize kadar yaklaşabilmişti. O zamana kadar askeriyle düşmana karşı koymaya çalışan Üsteğmen Abdullah Efendi, Rusların kendi siperine bu kadar yaklaştıklarını görünce mertçe bir atılışla siperin üstüne fırladı;

Yüksek, aslanca bir sesle:

- Haydi Arab'ın Bölüğü!.. ALLAH ALLAH!..:

Komutunu verdi, tabancasını çekerek ileriye fırladı. Bu fedakârca yiğitliği gören hangi Osmanlı askeri geriye kalır mı? Sağdan, soldan diğer bölüklerin erleri de hep birlikte Abdullah Efendi ile beraber düşman üzerine atıldılar.

Zaten makineli tüfeklerinin, topçularının kızgın zoru ile iki ateş arasında ister istemez saldırmaya boyun eğen Ruslar, bu mertçe atılış karşısında bir saniye bile barınamayarak, kaçmayı cana minnet bilmişlerdi. Belki inanmak istemeyenler bulunur, biz gözümüzle gördük; Ruslar, umulduğundan çok daha fazla korkaktır. İrkını, huyunu ve yaradılışını görmek için en küçük bir fırsatı kaçırmak istemez. Rus piyadesinin ar-

¹²¹ Süleyman Nazif, *Malta Geceleri, Fırak-ı Irak ve Galıçya*, s. 85-86, İstanbul, 1979.

kasına bakmadan kaçışını gören topçuları da canlarını kurtarmak için birbirleriyle yarışa giriştiler. Sanki artık çatışma yoktu. Ne bir fişek, ne bir şarapnel, hiçbir ses işitilmiyordu. Bütün savaş bakışları Üsteğmeni izliyordu. Koca aslan (Sılavetin) Köyüne kadar bir avuç yiğidi ile Rusları kovaladı, kırdı, öldürdü. Sonunda Osmanlı'nın süngüsü önünde her biri bir tarafa kaçan Ruslardan birçoğunu köyde yakaladı. İki subay, üç yüz er, bir makineli tüfek ve pek çok sargı ele geçirdi.

Koca Kara Üsteğmenin zaferi, böylece iki subay, 300 sağlam Moskofun bir avuç Osmanlı yiğidine silahlarını teslim etmesiyle taçlanmıştı.¹²² Ne yazık ki bu kahraman subay, 1-2 Aralık 1917'de İngilizlerle yapılan muharebede, Kudüs yakınlarında İngilizlerin topçu ateşiyle şehit olmuştur.¹²³

Sonuç

Çanakkale'nin o destansı muharebelerinden henüz çıkan 15'inci Kolordu birlikleri, dinlenip, toparlanıp ve yaralarını sarma arifesindeyken Galiçya'ya gönderilmişlerdir. Gidiş o kadar hızlı olmuştur ki, Türk birlikleri birkaç hafta sonra; dilini, arazisini, iklimini bilmedikleri yerlerde ve neler olduğunu anlayamadan kendilerini cephede bulmuşlardır. Buna rağmen Türkler, her şeyi ile kendisine yabancı olan ve ilk kez geldikleri Galiçya'da, yabancı ülkelerin orduları emrinde ve hiçbir yılmılık göstermeden savaşmışlardır.

15'inci Kolordu, Eylül ayının başında kendisine verilen savunma bölgesine alışmaya çalışırken, 5 Eylül'de Ruslar büyük bir taarruz başlattılar. Güney Ordusunun 15-16 km. geri çekilmesi esnasında, geriye çekilme alışkanlığı zayıf olan Türk ordusu büyük zayıat verdi. Eylül ayı bitmeden Ruslar dört kez daha taarruz ederken, özellikle yoğun ve şiddetli topçu ateşleri, Türk mevziilerini cehenneme çevirmişti. Harbin bütün şiddetine dayanma azmi ve sebatı olan Türk askeri, zaman zaman Ruslara bırakmak zorunda kaldığı arazileri, karşı taarruzlarla ve süngü hücumlarıyla geri aldı. Savaşın her safhasında sayısız kahramanlıklar gösteren askerimiz, Galiçya'ya geldiğinde kendisine güvenmeyen müttefikleri utandırırken, Rus ordusuna da, asıl taarruzlarında Türkleri seçmiş olması pahallıya mal olmuştu.

Ekim ayında üç kez daha taarruz eden Ruslar, her seferinde geri püskürtülmüş, 419 RT, 421 RT, Cevat ve Rıza Tepeler defaten kanlı muharebelere ev sahipliği yapmıştı. Buldukları mevziilerde direnen Türk ordusunun zayıatının fazla olmasının nedeni, savunulan mevziileri terk etmemeleri ve yapılan karşı taarruzlardı. 1917'de Ruslar dört kez daha taarruz etmiş, ancak ne Türkleri ne de Almanları mevziilerinden sökmemişlerdi. Aynı yıl içinde başlayan Rusya'daki karışıklıklar, Rus ordusunun savaşma

¹²² Süleyman Nazif, *a.g.e.*, s. 206; İbrahim Arıkan, *a.g.e.*, s. 91.

¹²³ İbrahim Arıkan, *a.g.e.*, s. 206.

azmini ortadan kaldırmıştı. Ancak, Rus idarecilerinin yoğun baskısı ile 29 Haziran 1917'de son kez ve büyük bir taarruz başlatan Ruslar, yine püs-kürtülmüş ve hızla kendi sınırlarına doğru geri çekilmişlerdir.

Yabancı topraklarda Türk ordusunun Alman ve Avusturya-Macaristan ordularıyla uyumlu çalışması, Güney Alman Ordu Komutanlığının da, farklı ülke askerleri arasında sağladığı koordinasyon ve işbirliği, bu başarının önemli anahtarlarından biridir. Türk ordusu mevcut imkânları iyi şekilde kullanmış, genç komutanlar da birlikleri yüksek seviyede sevk ve idare etmişlerdir. Avusturya-Macaristan topraklarının Ruslar tarafından işgalini önlemede büyük katkı sağlayan 15'inci Kolordu, Galiçya'daki kahramanlığı ile Türk milletinin gurur abidesi olmayı başarmıştır. Bu vesileyle, Galiçya'da bir karış toprağı terk etmemek için hayatlarını feda eden 12 bin aziz şehidimizi bir kez daha saygı ve rahmetle anıyoruz.

Kaynaklar

- Akçora, Ergünöz, "Çanakkale Deniz Savaşında En Uzun Gün 18 Mart 1915", *Türk Dünyası Tarih Kültür Dergisi*, Sayı: 16, İstanbul, 1988.
- Akçora, Ergünöz, "Çanakkale Muharebeleri ve Gazi Mustafa Kemal", *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 52, İstanbul, 1988.
- Akşin, Sina, *Yakınçağ Türk Tarihi 1908-1980*, Milliyet Yay., İstanbul, 2007.
- Aldan, Mehmet, *Galiçya ve Sonrası Hilmi Dülmen'in Öyküsü*, A.Ü.S.B.F. Yay., Ankara, 1984.
- Arıkan, İbrahim, *Harp Hatıralarım*, Timaş Yay., 2. Baskı, İstanbul, 2007.
- Aydemir, Şevket Süreyya, *Tek Adam I*, Remzi Kitapevi, İstanbul, 1985.
- Bakar, Bülent, "Birinci Dünya Savaşı'nda Rusya'ya Esir Düşen Türk Askerleri: Rusya'daki Üseramız Hakkında Ma'lûmât", *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 179, İstanbul, 2009.
- Beyoğlu, Süleyman, "Çanakkale Savaşlarında Atatürk", *Türk Dünyası Tarih Kültür Dergisi*, Sayı: 171, İstanbul, 2011.
- Birinci Dünya Harbi Avrupa Cepheleeri*, Gnkur. Yay., Gnkur. Basımevi, Ankara, 1967.
- Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi Avrupa Cepheleeri*, Gnkur. Yay., Gnkur. Basımevi, Ankara, 1996.
- Boeckh, Katrin, (Münih), "Birinci Dünya Savaşı Arifesinde Rusya ve Balkan Devletleri", *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, Çev: Mustafa Aydın, İstanbul, 2007.
- Canatan, Yaşar, Şaşmaz, Musa, Gedik, İlhan, "Çanakkale Üzerine", *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 89, İstanbul, 1994.
- Çalık, Ramazan, *Meclis-i Mebusan Encümen Mazbataları*, Devre 3, C. 1, İçtima 3.
- Ertem, Şefik, *Birinci Dünya Savaşı'nda Avrupa'da Yüzbin Türk Askeri*, Kastaş Yay., İst., 1992.
- Ertürk, Yaşar, "Kafkas İslam Ordusunun Azerbaycan ve Dağıstan Harekâtı (1918)", *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 186, İstanbul, 2010.
- Ertürk, Yaşar, *Doğu, Güneydoğu ve Musul Üçgeni (1918-1923)*, IQ. Yay., 2. Baskı, İstanbul, 2008.
- Görgülü, İsmet, *On Yıllık Harbin Kadrosu 1912-1922*, XVI. Dizi-Sa-69, TTK Yay., Ankara, 1993.
- İşcan, Yetkin, *www.Gellipoli1915.org*
- Kara, Adem, - Avcı, Cemal, *Türk İnkılabının Tarihi*, IQ. Yay., İstanbul, 2007.
- Karakartal, Oğuz, "Çanakkale Savaşı Hakkında İtalyanca Bir Kitap İ. Dardanelli L'oriente E La Guerra Europea' Giuseppe Pizza", *Türk Dünyası Tarih Kültür Dergisi*, Sayı: 111, İstanbul, 1996.

Nazif, Süleyman, *Malta Geceleri, Fırak-ı Irak ve Galiçya*, İstanbul, 1979.

Polonya Dış Siyaseti, *Türkler Galiçya'da*, Polonya Cumhuriyeti Ankara Büyükelçiliği, www.polonya.org.tr/sec2_galicya.html.

Şarman, Kansu, *Komutanım Galiçya Ne Yana Düşer? Mehmetçik Avrupa'da Mehmet Şevki Yazman'ın Anıları*, İş Bankası Yay., İstanbul, 2007.

Tepekman, Muzaffer, www.sosyalbil.selcuk.edu.tr/sos_mak

Türkmen, Zekeriya, Keskin, Alev, İlhan, Fatma, "Birinci Dünya Savaşı'nda Irak Cephesi'nde Kutül Ammare Zaferi", *Silahlı Kuvvetler Dergisi*, Sayı: 393, Temmuz, 2007.

Umar, Ömer Osman, "Çanakkale Savaşının Önemi ve Sonuçları", *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 143, İstanbul, 2003.

Wallach, Jehuda L., *Bir Askeri Yardımın Anatomisi*, Çev. Fahri Çeliker, Gnkur. Basımevi, Ankara, 1985.

Yazman, Mehmet Şevki, *Kumandanım Galiçya Ne Yana Düşer*, I. Baskı, İstanbul, 1928.

Arşiv Belgeleri

- ATASE Arşiv, No: 5/8981, Kıs. 4402, Dos. H-28, Fih. 001-03.
 ATASE Arşiv, No: 5/8981, Kıs. 4402, Dos. H-28, Fih. 001-03a.
 ATASE Arşiv, No. 5/8981, Kıs. 4402, Dos. H-29, Fih. 001a.
 ATASE Arşiv, No. 5/8981, Kıs. 4402, Dos. H-29, Fih. 001-05.
 ATASE Arşiv, No. 5/8981, Kıs. 4402, Dos. H-29, Fih. 001-05a.
 ATASE Arşiv, No. 5/8981, Kıs. 4402, Dos. H-32, Fih. 001-11.
 ATASE Arşiv, No. 5/8981, Kıs. 4402, Dos. H-33, Fis. 001-03a.
 ATASE Arşiv, No. 5/8981, Kıs. 4402, Dos. H-33, Fis. 001-04.
 ATASE Arşiv, No. 5/8981, Kıs. 4402, Dos. H-34, Fis. 001-28.
 ATASE Arşiv, No. 5/8981, Kıs. 4402, Dos. H-35, Fis. 001-28.
 ATASE Arşiv, No. 5/8981, Kıs. 4402, Dos. H-35, Fis. 001-28a.
 ATASE Arşiv, No. 5/8981, Kıs. 4402, Dos. H-36, Fis. 001-06.
 ATASE Arşiv, No. 5/8981, Kıs. 4402, Dos. H-36, Fis. 001-21.
 ATASE Arşiv, No. 5/8981, Kıs. 4402, Dos. H-36, Fis. 001-21a.
 ATASE Arşiv, No. 5/8981, Kıs. 4402, Dos. H-36, Fis. 001-22.
 ATASE Arşiv, No. 5/8981, Kıs. 4402, Dos. H-36, Fis. 001-22a.
 ATASE Arşiv, No. 5/8981, Kıs. 4402, Dos. H-39, Fis. 001-22.
 ATASE Arşiv, No. 5/8981, Kıs. 4402, Dos. H-39, Fis. 001-22a.
 ATASE Arşiv, No. 5/8981, Kıs. 4402, Dos. H-40, Fis. 001-18.
 ATASE Arşiv, No. 5/8981, Kıs. 4402, Dos. H-40, Fis. 001-18a.
 ATASE Arşiv, No. 5/8981, Kıs. 4402, Dos. H-41, Fis. 001-07.
 ATASE Arşiv, No. 5/8981, Kıs. 4402, Dos. H-41, Fis. 001-07a.
 ATASE Arşiv, No. 5/8981, Kıs. 4402, Dos. H-47, Fis. 001-02.
 ATASE Arşiv, No. 5/8981, Kıs. 4402, Dos. H-47, Fis. 001-02a.
 ATASE Arşiv, No. 5/8981, Kıs. 4402, Dos. H-47, Fis. 001-25.
 ATASE Arşiv, No. 5/8981, Kıs. 4402, Dos. H-47, Fis. 001-25a.
 ATASE Arşiv, No. 5/8981, Kıs. 4402, Dos. H-49, Fis. 001-22.
 ATASE Arşiv, No. 5/8981, Kıs. 4402, Dos. H-49, Fis. 001-22a.
 ATASE Arşiv, No. 5/8981, Kıs. 4402, Dos. H-51, Fis. 001-06.
 ATASE Arşiv, No. 5/8981, Kıs. 4402, Dos. H-60, Fis. 001-09a.
 ATASE Arşiv, No. 5/8981, Kıs. 4402, Dos. H-71, Fis. 001-031a.
 ATASE Arşiv, No. 5/8981, Kıs. 4402, Dos. H-78, Fis. 001-03a.
 ATASE Arşiv, No. 5/8981, Kıs. 4402, Dos. H-78, Fis. 001-11a.
 ATASE Arşiv, No. 5/8981, Kıs. 4402, Dos. H-79, Fis. 001-32a.